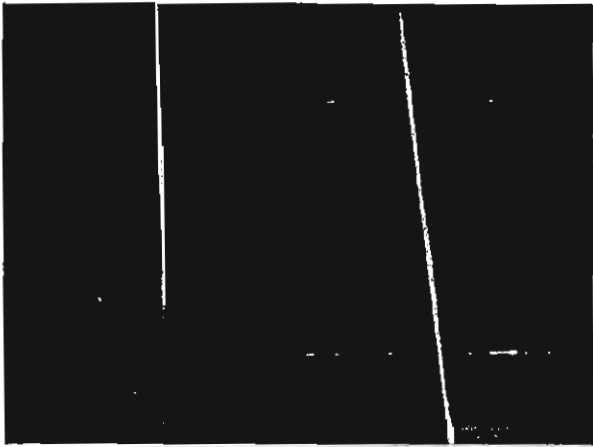
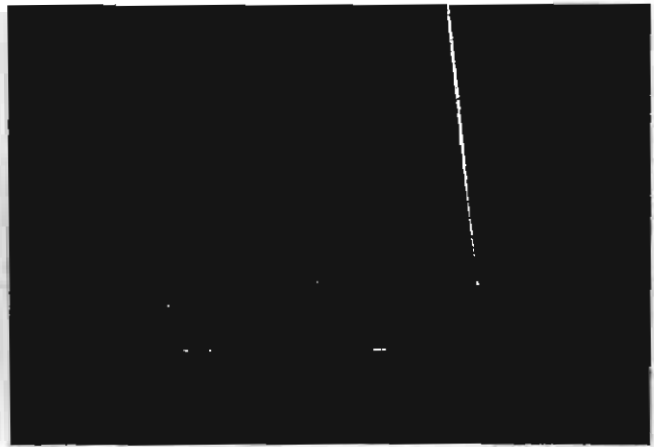
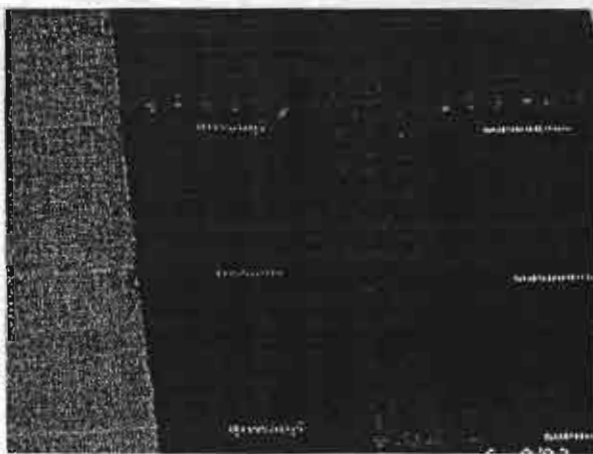

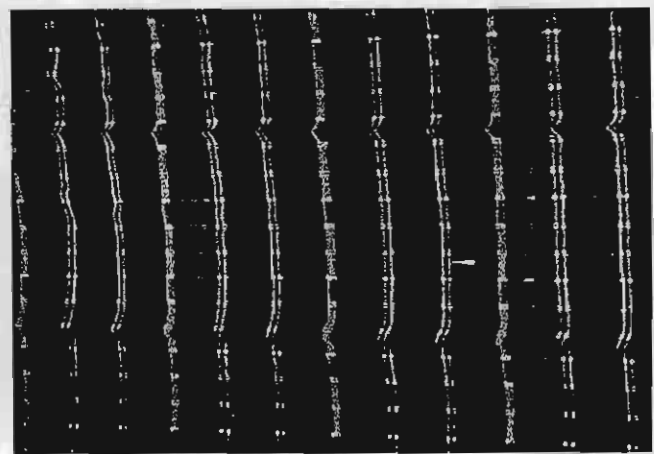
▲ ผ้าพื้นหลากสี

▲ ผ้าลายไล่ปลาไหล

▲ ผ้าทอตัวหนังสือ (ภาษาไทย, อังกฤษ)

▲ ผ้าโครง

▲ เสื้อผ้าสำเร็จรูป

▲ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผ้าทอ

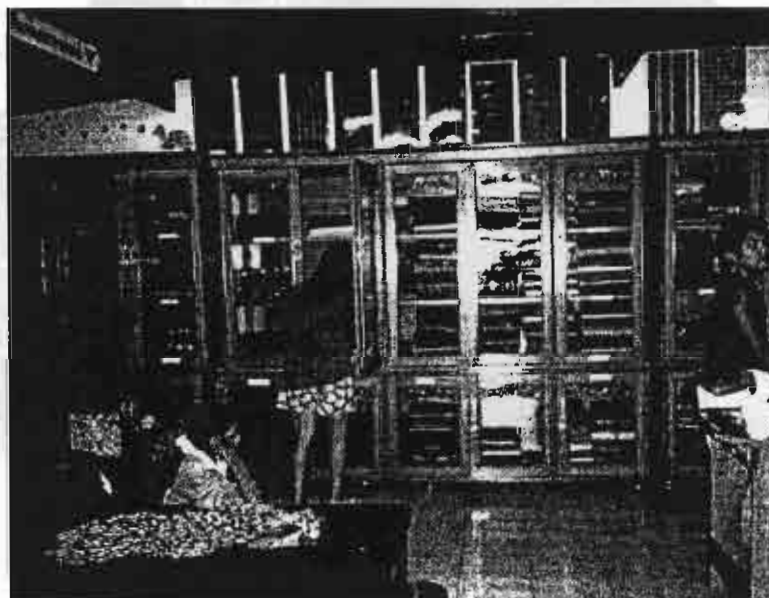
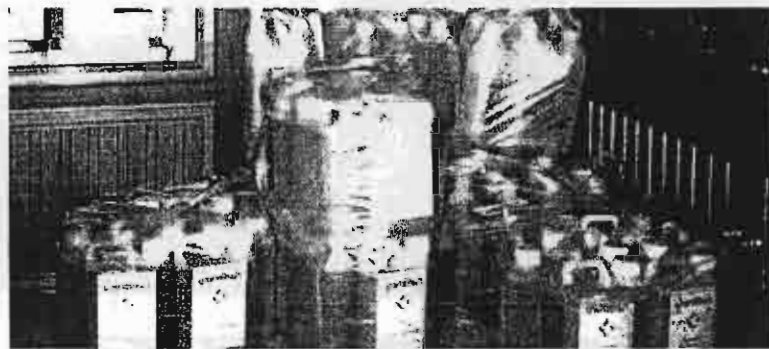
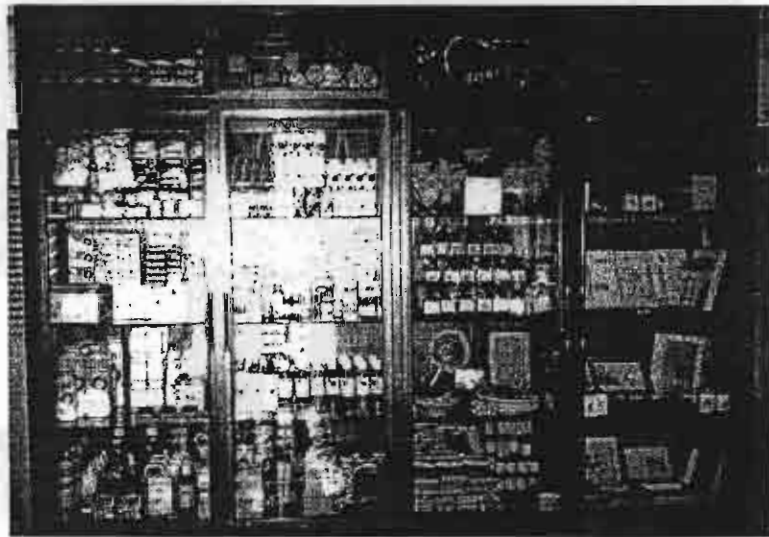
ภาคผนวก

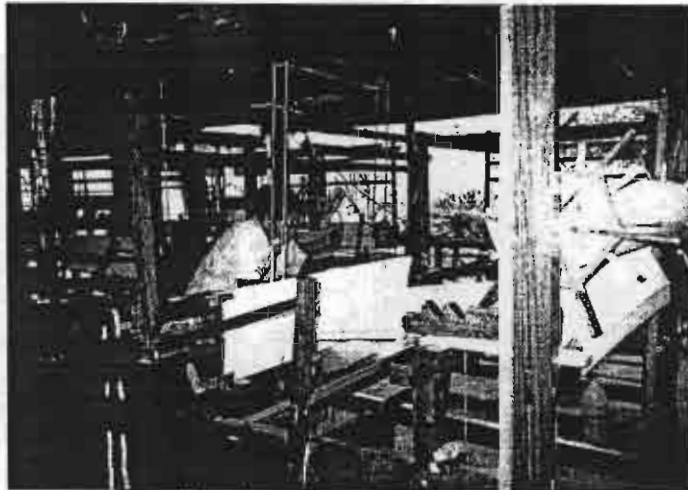
รูปที่ 1 กลุ่มทอผ้าบ้านวังทอง

รูปที่ 2 คุณกัลยา เทียงธรรม ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านวังทอง

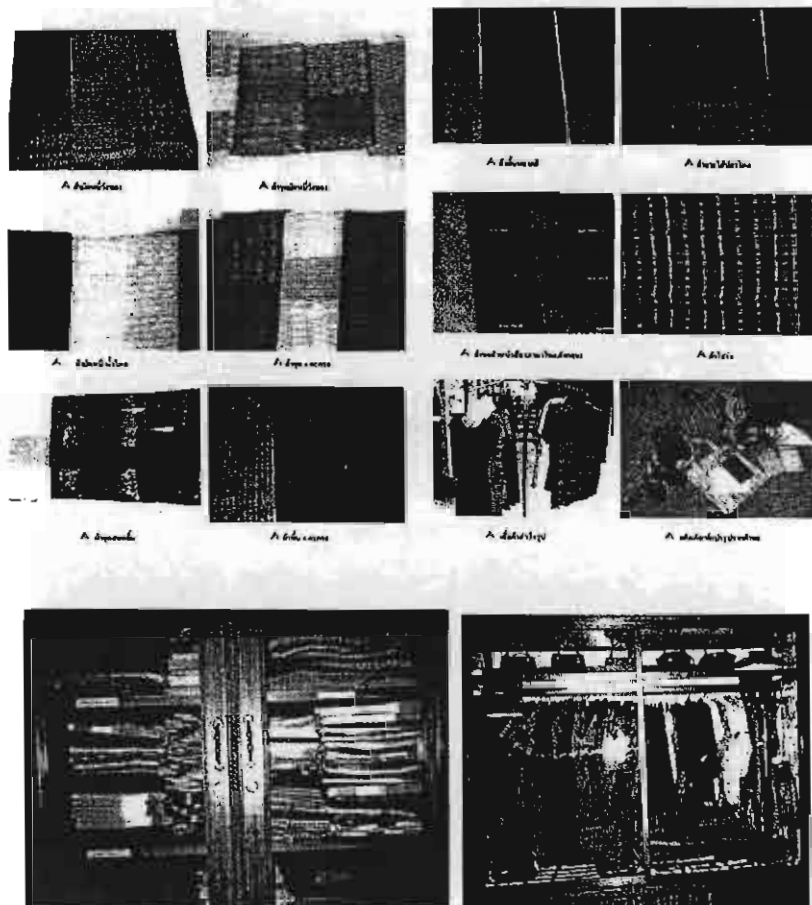

รูปที่ 7 สินค้าอุปโภคบริโภคที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน

รูปที่ 5 ที่ทำการกลุ่มทอผ้าบ้านวังทอง

ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ...บ้านวังทอง

รูปที่ 6 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านวังทอง

ข้อมูลพื้นฐาน

เพศ () ชาย () หญิง อายุ.....ปี

1.	สมาชิก/ผู้อาศัยในครัวเรือนรวม	คน		
	คนชรา (อายุ 60 ปีขึ้นไป)	คน	มีความสามารถทางด้าน	ระบุ.....
	อายุ	ปี	หรือเจ็บป่วย เพราะ	ระบุ.....

เด็กเล็ก (อายุ 0-5 ปี)	คน			
สุขภาพ	ดี	เจ็บป่วยเรื้อรัง	มีโรคประจำตัว	พิการ
			ระบุ.....	

สวัสดิการที่ได้รับ เช่น บัตรทอง	ระบุ.....
---------------------------------	-----------

การรักษาพยาบาล		ครั้ง/เดือน		ครั้ง/ปี
ค่ารักษาพยาบาล		บาท/เดือน		บาท/ปี
วิธีการรักษาพยาบาล			สถานพยาบาลที่ไปรักษา	
แพทย์แผนไทย			สถานเอนามัย	
แผนโบราณ			โรงพยาบาล	ระบุ.....
อื่น ๆ	ระบุ.....		อื่น ๆ	ระบุ.....

เด็กวัยเรียน	คน		
กำลังศึกษาอยู่ในระดับ			
ประถม	ชั้นปีที่.....	อนาคตคาดว่าจะเรียน	ระบุ.....
มัธยมต้น	ชั้นปีที่.....		ระบุ.....
มัธยมปลาย	ชั้นปีที่.....		ระบุ.....
ปวช.	ชั้นปีที่.....		ระบุ.....
ปวส.	ชั้นปีที่.....		ระบุ.....
ปริญญาตรี	ชั้นปีที่.....	วิชาเอก.....	
อื่น ๆ			

เด็กเรียนจบแล้ว แต่ช่วยทำงานบ้าน		คน						
จบการศึกษาระดับ	ป.6	ม.3	ม.6	ปวช.	ปวส.	ปริญญาตรี	อื่น ๆ	ไม่ได้เรียน
วิชาเอก	ระบุ.....							
หรือ มีความสามารถพิเศษด้าน	ระบุ.....							

แรงงานที่ดกงานกลับมาอยู่บ้าน	คน
มีความสามารถด้าน	ระบุ.....
คนโสดที่ไปทำงานต่างถิ่น	คน
สถานที่	

2.	อาชีพหลักของครอบครัว		อาชีพรอง	
----	----------------------	--	----------	--

3.	มีที่ดินทำกิน / ปลูกบ้าน	ไร่	เป็นที่ดินของ
----	--------------------------	-----	---------------

ของตัวเอง..... ไร่ เช่า.....ไร่ อาศัยทำกินไร่

พื้นที่ปลูกบ้าน	ไร่		
พื้นที่ปลูกข้าว	ไร่		
พื้นที่ปลูกผัก	ไร่		
พื้นที่ปลูกผลไม้	ไร่		
ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์	ไร่		ค่าน้ำ.....บาท/ปี, ค่ายา....บาท/ปี
พืชไร่	ไร่	ต้นทุน.....บาท/ไร่.....บาท/ปี	ค่าน้ำ.....บาท/ปี, ค่ายา....บาท/ปี
ระบุชนิด/พันธุ์พืช.....			
พืชสวน	ไร่	ต้นทุน.....บาท/ไร่.....บาท/ปี	ค่าน้ำ.....บาท/ปี, ค่ายา....บาท/ปี
ระบุชนิด/พันธุ์พืช.....			
อื่น ๆ	ไร่	ระบุ.....	ค่าน้ำ.....บาท/ปี, ค่ายา....บาท/ปี

4.	วัว	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	เป็ด	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	หมู	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	ไก่	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	ปลา	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	ควาย	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	แพะ	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....
	อื่น ๆ	ตัว	ระบุพันธุ์.....	ต้นทุน.....ตัว/บาท	เลี้ยงเพื่อ.....

5.	แหล่งน้ำของชุมชนได้มาจาก	
	เพื่อกิน - ใช้.....	เพื่อการเกษตร.....

6.	ถนนหนทางในชุมชน	
	สภาพของถนน.....	สอดคล้องความต้องการหรือไม่.....

7.	ครอบครัวมีรายได้ปีละ	บาท
----	----------------------	-----

ที่มาของรายได้

ขายผลผลิตพืชนา		บาท/เดือน		บาท/ปี	
ขายผลผลิตสัตว์เลี้ยง		บาท/เดือน		บาท/ปี	
ขายผลผลิตพืชไร่		บาท/เดือน		บาท/ปี	ต้นทุน.....บาท/ปี
ขายผลผลิตพืชสวน		บาท/เดือน		บาท/ปี	ต้นทุน.....บาท/ปี
รับราชการ		บาท/เดือน		บาท/ปี	
การรับจ้าง		บาท/เดือน		บาท/ปี	
ลูกส่งมาให้		บาท/เดือน		บาท/ปี	
อื่น ๆ เช่น ขายของฝากข้างทาง, พันธุ์ไม้หายาก			บาท/เดือน	บาท/ปี	
ได้แก่.....					

8.	ครอบครัวมีเงินออม/เงินฝาก	บาท
	ครอบครัวมีหนี้สินทั้งหมด	บาท

มีหนี้สินประกอบด้วย

หนี้ ธ.ก.ส.	บาท	กู้เพื่อ	
หนี้สหกรณ์	บาท	กู้เพื่อ	
หนี้กลุ่มในชุมชน	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ
หนี้ธนาคารออมสิน	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ
หนี้นอกระบบ	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ
หนี้นายทุน	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ
หนี้อื่น ๆ	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ
กองทุนหมู่บ้าน	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ
ภาระผ่อนต่าง ๆ	บาท	ดอกเบี้ย	บ/ค กู้เพื่อ

9.	นับถือศาสนา				
พุทธ	การประกอบพิธีกรรม	ระบุวัน.....	ครั้ง/เดือน	ครั้ง/ปี	
คริสต์	การประกอบพิธีกรรม	ระบุวัน.....	ครั้ง/เดือน	ครั้ง/ปี	
อิสลาม	การประกอบพิธีกรรม	ระบุวัน.....	ครั้ง/เดือน	ครั้ง/ปี	
ฮินดู	การประกอบพิธีกรรม	ระบุวัน.....	ครั้ง/เดือน	ครั้ง/ปี	
อื่น ๆ					

10.	องค์กร/การรวมกลุ่มในชุมชน	
	1.	4.
	2.	5.
	3.	6.

11.	หน่วยงานรัฐที่เข้ามาช่วยแก้ปัญหา	แก้ปัญหาด้าน
	1.	
	2.	
	3.	
	4.	
	5.	

12.	ปัญหาในครัวเรือนที่มีมากที่สุด	วิธีแก้ไขที่คิดได้
	1.	
	2.	
	3.	

13.	ปัญหาในชุมชนที่ต้องการให้แก้ไขโดยเร่งด่วน	วิธีแก้ไขที่คิดได้
	1.	
	2.	
	3.	

14.	ความต้องการเกี่ยวกับอาชีพทอผ้า	ระบุประเภทที่ต้องการ
	1. ต้องการทอผ้าประเภทไหน.....	
	2. ต้องการฝึกอบรมการแปรรูปประเภทไหน.....	
	3. ต้องการศึกษาดูงานการทอผ้าที่ไหน.....	
	4. ต้องการสวัสดิการของวงกลุ่มด้านไหน.....	

15.	พันธุ์พืชที่ชุมชนต้องการอนุรักษ์	
	1.	2.
	3.	4.
	5.	6.

ข้อมูลรายจ่ายครัวเรือน

ประเภทรายจ่าย	บาท/เดือน	ระบุยี่ห้อ
1. ค่าอาหาร		
1.1 ข้าวสาร		
1.2 เนื้อวัว		
1.3 เนื้อควาย		
1.4 เนื้อหมู		
1.5 เนื้อไก่		
1.6 เนื้อเป็ด		
1.7 ไข่ไก่		
1.8 ไข่เป็ด		
1.9 ปลาน้ำจืด		
1.10 อาหารทะเล		
1.11 ผัก/เครื่องเทศ		
1.12 อื่น ๆ		
2. อาหาร/เครื่องปรุงสำเร็จรูป		
2.1 ผงชูรส		
2.2 น้ำตาลทรายขาว		
2.3 น้ำปลา		
2.4 น้ำมันพืช		
2.5 ซอส/ซีอิ๊ว/น้ำมันหอย		
2.6 มาม่า/ไวไว/ยำยำ		
2.7 ปลากระป๋อง		
2.8 อื่น ๆ		
3. เครื่องดื่ม/ขนม		
3.1 น้ำดื่มแข็ง		
3.2 น้ำอัดลม		
3.3 น้ำผลไม้		
3.4 นมจากสัตว์		
3.5 กาแฟ/โอวัลติน		
3.6 นมถั่วเหลือง		
3.7 กระทิงแดง/M 100		
3.8 เหล้า/เบียร์		
3.9 บุหรี่		
3.10 ขนม		
3.11 อื่น ๆ		
4. ยารักษาโรค		
4.1 ยาแก้ปวดเมื่อย		
4.2 ยาแก้โรคกระเพาะ		
4.3 ยาแก้ปวดหัว		
4.4 ยาแก้ไข้หวัด		
4.5 อื่น ๆ		

ประเภทรายจ่าย	บาท/เดือน	ระบุยี่ห้อ
5. ค่าของใช้ต่าง ๆ		
5.1 เสื้อ		
5.2 กางเกง		
5.3 รองเท้า		
5.4 ผ้าห่ม		
5.5 จาน/ช้อน/ชาม		
5.6 ยาสีฟัน/แปรงสีฟัน		
5.7 สบู่		
5.8 ยาสระผม		
5.9 ผงซักฟอก		
5.10 น้ำยาล้างจาน		
5.11 น้ำมันก๊าด		
5.12 ค่าไฟฟ้า		
5.13 ค่าน้ำประปา		
5.14 ค่าโทรศัพท์/ บัตรเติมเงิน		
5.15 ค่าอุปกรณ์ไฟฟ้า		
5.16 อื่น ๆ		
6. ค่าใช้จ่ายในการศึกษา		
6.1 ค่าเทอม/ ค่าบำรุงการศึกษา		
6.2 ค่าอาหาร		
6.3 ค่ารถ		
6.4 ค่าอุปกรณ์เครื่องเขียน		
6.5 ค่าหนังสือ		
6.6 ค่าเครื่องแต่งกาย		
6.7 อื่น ๆ		
7. ค่าใช้จ่ายในการผลิต		
7.1 ค่าจ้างแรงงาน		
7.2 ค่าอุปกรณ์การผลิต		
7.3 ค่าเมล็ดพันธุ์พืช		
7.4 ค่าน้ำมันรถไถ		
7.5 ค่าน้ำมันเครื่องสูบน้ำ		
7.6 ค่าน้ำมันเครื่องพ่นยา		
7.7 ค่าซ่อมบำรุงยานพาหนะ		
7.8 ค่าอุปกรณ์เกี่ยวกับ		
7.9 ยารักษาสัตว์เลี้ยง		
7.10 ค่าขนส่งผลผลิต		
7.11 อื่น ๆ		

ประเภทรายจ่าย	บาท/เดือน	ระบุข้อ
8. ค่าใช้จ่ายทางสังคม		
8.1 กรู๊น/ผ้าป่า		
8.2 บวชนาค		
8.3 งานศพ		
8.4 งานมงคลต่าง ๆ		
8.5 อื่น ๆ		

ประเภทรายจ่าย	บาท/เดือน	ระบุข้อ
9. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ		
9.1 หวย		
9.2 ยาเสพติด		
9.3 ค่าเดินทาง/ค่าอาหารในการเดินทาง		
9.4 ค่าซ่อมแซมบ้านเรือน		
9.5 อื่น ๆ		

ข้อมูลเพิ่มเติม

1. ในชุมชนด้านมีสถานที่เพื่อการท่องเที่ยวหรือไม่.....
.....
2. ผลผลิตของชุมชนมีการกระจายหรือส่งขายสู่ตลาดภายนอกโดยวิธีใด.....
.....
3. มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตหรือไม่อย่างไร
มีคือ.....
.....
.....
ไม่มีแต่คิดจะทำการแปรรูปคือ.....
.....
4. ภูมิปัญญาและผู้ที่ท้องถิ่น

ภูมิปัญญา	ผู้รู้
1. การจักสาน	
2. ยาสมุนไพร	
3. หมอพื้นบ้าน	
4. อาหารสัตว์	
5. ขยายพันธุ์สัตว์	
6. พันธุ์พืชพื้นบ้าน	
7. ขยายพันธุ์พืชพื้นบ้าน	
8. บริหารจัดการกองทุน	
9. แปรรูปผลิตภัณฑ์	
10. การทอผ้า	
11. การเย็บผ้า	

ในครอบครัวมีอะไร

1. ที่ทำเพื่อขาย.....

2. ทำเพื่อกิน - ใช้อย่างไร.....
3. ความต้องการที่เร่งด่วน (ของครอบครัว)
4. ท่านสามารถส่งเสริมอะไรในกลุ่มทอผ้าด้านใดบ้าง.....

รายงานกรณีศึกษา
กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม
15/1 หมู่ 8 ตำบลม่วงงาม อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนา
ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โดย
นางประจิตร ขาวสบาย

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม

1. ที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์และกายภาพ

ที่ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม อยู่ห่างจากอำเภอเสاهั้ว จังหวัดสระบุรี ประมาณ 5 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 10 นาที ระยะทางห่างจากศาลากลางจังหวัด สระบุรีประมาณ 10 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 15 นาที

ตำบลม่วงงามมีเนื้อที่ประมาณ 4,831 ไร่ เป็นเนื้อที่ทำการเกษตร 4,119 ไร่ เป็นเนื้อที่อยู่ออาศัย 712 ไร่ ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้านนั้นเป็นที่ดอนบ้างเป็นที่ลุ่มบ้างแต่ชาวบ้านก็สามารถทำการเกษตรได้ เพราะมีแม่น้ำป่าสักไหลผ่านและมีการชลประทานเข้ามาช่วยเหลือ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ได้แก่ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ อาชีพรองคือรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมใกล้บ้าน การตัดเย็บเสื้อผ้า ถ้ายาย และรับจ้างทั่วไป ประชาชนมีรายได้เฉลี่ย 20,674 บาท / คน / ปี

จำนวนประชากรในตำบลม่วงงามมีทั้งหมด 2,051 คนเป็นชาย 962 คน หญิง 1,089 คน มีทั้งหมด 8 หมู่บ้าน 404 หลังคาเรือน

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อ	แม่น้ำป่าสัก
ทิศใต้	ติดต่อ	ตำบลไค้เส้า อำเภอหนองแขง
ทิศตะวันออก	ติดต่อ	ตำบลเมืองเก่า อำเภอเสاهั้ว
ทิศตะวันตก	ติดต่อ	ตำบลเริงราง อำเภอเสاهั้ว

โครงสร้างพื้นฐาน

ประชาชนมีการสัญจรทางบกเป็นหลัก โดยมีถนนลาดยางผ่าน หมู่บ้าน 2 เส้นทางสามารถติดต่อที่ว่าการอำเภอ และโรงพยาบาลได้ภายในระยะเวลา 10 นาที มีรถโดยสารประจำทางสาย สระบุรี – หนองแขง และสายสระบุรี – สุพรรณบุรี วิ่งผ่านหมู่บ้านเป็นประจำ

สถานบริการในชุมชน

องค์การบริหารส่วนตำบล	1 แห่ง
สถานีอนามัย	1 แห่ง
โรงเรียนประถมศึกษา	2 แห่ง
เสียงตามสาย	1 แห่ง
ร้านขายของชำ	7 ร้าน
โรงสีข้าวเอกชน	2 โรง
ปั้มน้ำมันขนาดเล็ก	1 ปั้ม

ประปาหมู่บ้าน	3 ที่
ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	1 แห่ง
วัด	5 วัด
ธนาคารข้าว	1 แห่ง
โรงสี / โรงข้าวของเกษตรกร	1 โรง
ร้านขายอาหาร	5 ร้าน
โรงงาน	1 โรง
ที่อ่านหนังสือพิมพ์ในหมู่บ้าน	4 ที่
ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน	8 ศูนย์

2. สภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน

กิจกรรมกลุ่มเพื่อการพึ่งพาตนเองและความเข้มแข็งของชุมชน

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม 1 กลุ่ม
2. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหมู่ที่ 1 – 8 8 กลุ่ม
3. กลุ่มเกษตรกรทำนา 1 กลุ่ม
4. กลุ่มเลี้ยงปลาทึบทิมในกระชัง 2 กลุ่ม
5. ศูนย์การเรียนรู้แพททิบตียมสยาม 1 กลุ่ม
6. กลุ่มสูบน้ำทำนาปรัง 1 กลุ่ม
7. ชมรมสายตรวจประชาชน 1 กลุ่ม
8. ชมรมอนุรักษ์แม่น้ำป่าสัก, ปลาหน้าวัด 1 กลุ่ม
9. กลุ่มเยาวชนปลูกสมุนไพร 1 กลุ่ม
10. กลุ่มผู้ปลูกข้าว+ล้มตอซังโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ 1 กลุ่ม

วิถีชีวิตของชาวตำบลม่วงงาม

ชาวบ้านตำบลม่วงงามส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ภาษาพูดคล้ายกับภาษาอีสานและภาษาไทยภาคกลาง มีการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีไทยโดยเฉพาะการอนุรักษ์ การทำบุญข้าวห่อที่วัดม่วงงาม ในวันขึ้น 15 ค่ำกลางเดือน 10 ของทุกปี ประเพณีก่อพระทราย การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การทำบุญกลางบ้าน การควนข้าวทิพย์ ชาวบ้านส่วนใหญ่รักใคร่กันดีเพราะเป็นชาวบ้านดั้งเดิมที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์มาตั้งถิ่นฐานที่วัดตะเฒ่าในปัจจุบันเมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ที่ตำบลม่วงงามประกอบอาชีพการเกษตร คือการทำนาเป็นส่วนใหญ่ มีบางส่วนที่ทำสวนผลไม้ เลี้ยงปลาทึบทิมในกระชังในแม่น้ำป่าสัก แต่ปัจจุบันถูกหลาหน้าใหม่ก็จะไปทำงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมกันมาทั้งในจังหวัดสระบุรี และจังหวัด

พระนครศรีอยุธยาเพราะมีรถบริการรับ – ส่ง สะดวกสบายในการเดินทางสำหรับผู้ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นๆ ทำให้วิถีชีวิตของคนในตำบลม่วงงามก็มีการเปลี่ยนแปลงไปทุกคนก็เริ่มต้องการความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ก็มีการแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ว่าทางด้านการเกษตรก็จะใช้เครื่องทุ่นแรงซึ่งผลิตกับสมัยก่อนก็จะมีรถแทรกซวยเหลือกันในเวลาทำนา ต้นทุนการผลิตก็สูงขึ้นจึงต้องมีการกู้เงินเพื่อจะมาลงทุนเพิ่ม ในหมู่บ้านก็จะมีเงินของกลุ่มออมทรัพย์ เงินกองทุนหมู่บ้าน เงินกู้ยืมระบบ ส่วนนอกหมู่บ้านก็จะมีเงินกู้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เงินกู้ของธนาคารออมสิน ฯลฯ ความพึงพากันในหมู่บ้านก็จะลดลงไปด้วย ทุกคนก็จะแสวงหาทางรอดของตัวเองโดยใช้เงินเป็นปัจจัยหลัก การที่ตำบลม่วงงามมีกลุ่มออมทรัพย์สมาชิกมากก็จริงซึ่งมีสมาชิกถึง 800 กว่า คนครอบคลุมทั้งตำบลและมีตำบลใกล้เคียงเป็นสมาชิกซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ที่สมัครเป็นสมาชิกก็มักจะกู้เงินของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อไปซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ต้องการใช้ในชีวิตประจำวัน โอกาสที่จะมีการแลกเปลี่ยนสินค้า แลกเปลี่ยนแรงงานก็จะมีน้อยไปด้วย หรืออาจจะไม่มีเลยเพราะทุกคนก็สามารถกู้เงินไปซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกให้ตนเอง ในกรณีที่ไม่มีเงินสดในมือเพราะมีแหล่งเงินทุนทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านให้เลือกกู้ได้ตามความพึงพอใจของแต่ละบุคคล

ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนตำบลม่วงงาม

จากการที่ทางแกนนำในตำบลม่วงงามได้ทำแผนแม่บทชุมชนพบว่าสมาชิกหมู่ที่ 8 ในตำบลม่วงงามซึ่งเป็นเพียง 1 หมู่บ้านในทั้งหมด 8 หมู่บ้านส่วนใหญ่ผู้มีอาชีพเกษตรกรและอาชีพอื่นก็จะมีหนี้ทั้งในระบบประมาณ 5,600,000 บาท หนี้กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท และหนี้นอกระบบประมาณ 2,000,000 บาท ผู้ที่ทำอาชีพเกษตรกรก็ยังมีปัญหาเป็นหนี้กันส่วนใหญ่เพราะต้นทุนการผลิตสูง ส่วนปัญหาการว่างงานในตำบลม่วงงามมีน้อยเพราะเขาวชนหนุ่มสาวก็ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม พ่อแม่ก็ทำการเกษตรในหมู่บ้านของตนเองแต่เป็นการทำเพื่อขาย เช่นปลูกข้าวเมื่อมีผลผลิตแล้วก็ขายให้กับโรงสี หรือพ่อค้าคนกลาง ผลผลิตที่จะใช้แลกเปลี่ยนกันเองในหมู่บ้านก็ไม่มีจะแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายอื่นก็เป็นของสดเช่น ปลาตะบิม ข้าวเปลือก แต่ถ้าจะแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายอื่นก็ต้องแปรรูปผลิตภัณฑ์นั้นๆ ให้สำเร็จรูปเป็นข้าวสารซึ่ง สะดวกในการแลกเปลี่ยน

ปัญหาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของตำบลม่วงงามคือตำบลม่วงงามอยู่ติดกับตัวอำเภอเสนาให้และตัวอำเภอเมืองจังหวัดสระบุรีซึ่งจะมีตลาดนัดในพื้นที่หลายแห่งและมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่คือห้างเทสโก้โลตัสในเขตอำเภอเมือง การคมนาคมสะดวกจากตำบลม่วงงามเข้ามาในเมืองชาวบ้านตำบลม่วงงามก็นิยมเข้ามาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในห้างโลตัสเพราะมีสินค้าให้เลือกมากมายหลายอย่างและสินค้าราคาถูกหลากหลายคุณภาพ

3. กิจกรรมของกลุ่มที่เป็นแกนนำในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงามเริ่มเกิดจากแนวความคิดของผู้นำ ซึ่งนายธงชัย ทรคำแดง เป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นเนื่องจากพื้นที่ตำบลม่วงงามประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพพื้นที่ค่อนข้างดอนทำให้เกิดการแห้งแล้งซ้ำซาก ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังยากจนอยู่ราคาข้าวเปลือกก็ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ผู้นำในหมู่บ้านรวมทั้งกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านก็รวมตัวกันวิเคราะห์ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นน่าจะแก้ไขโดยตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตำบลม่วงงาม

หลังจากนั้นก็พากันไปดูงานที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของผู้ใหญ่ทวี สุชาติล ที่บ้านโคกเย้ย อำเภอนาทม จังหวัดสระบุรี เพื่อศึกษาข้อดี ข้อเสีย ของการรวมกลุ่มรวมทั้งแนวทางในการดำเนินงาน เมื่อดูงานแล้วกลับมาวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ตัวเองที่ผ่านมามีตำบลม่วงงามเคยมีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์มาแล้ว 2 ครั้ง แล้วล้มไปแล้วทั้งหมด 2 ครั้ง โดยใช้เวลาไม่ถึงปี ซึ่งครั้งแรกเก็บเงินสัจจะออมทรัพย์ได้ประมาณ 10,000 บาท ปีที่สองเก็บเงินสัจจะออมทรัพย์ได้ประมาณ 2,000 บาท สำหรับสาเหตุที่ล้มทั้ง 2 ครั้งเพราะไม่ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องเป็นลักษณะของการจัดตั้งโดยราชการและไม่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบการจัดการที่ดีพอ ต่อมามีการประชุมคณะกรรมการของ 3 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 5 , 7, และ หมู่ที่ 8 จำนวน 30 คน เมื่อถามถึงการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์อีกครั้ง ทั้งสองหมู่บ้านก็ไม่เห็นด้วยจึงเหลือแต่เพียงหมู่ที่ 8 หมู่เดียวจำนวน 12 คน

การตั้งกลุ่มออมทรัพย์แนวทางใหม่จึงเกิดขึ้นในปี 2535 ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ แรงบันดาลใจ และแนวคิดจากที่อื่น นำมาวิเคราะห์ด้วยตนเอง ว่าทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของเพื่อแก้ปัญหาความยากจน เป็นการระดมทุนในชุมชนที่คนรวยได้ช่วยคนจนโดยไม่เสียผลประโยชน์ โดยเน้นหลักการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำของสมาชิก โดยการเริ่มต้นจากกรรมการหมู่บ้าน 12 คน ปรึกษาร่วมกันว่า ให้แต่ละคนหาสมาชิกเพิ่มอีกคนละ 10 คน ได้หรือไม่ จากนั้นทุกคนก็แยกย้ายไปหาสมาชิกในตำบลม่วงงาม แล้วนัดเริ่มดำเนินงานกันครั้งแรกในวันที่ 2 กรกฎาคม 2535 ที่ศาลาวัดบ้านโคกซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นของตำบลม่วงงามอีกครั้ง

การรับเงินฝากสัจจะวันนั้นเก็บเงินได้ 4,260 บาทมีสมาชิกเริ่มต้นก่อตั้ง 72 คน สร้างความภาคภูมิใจให้ชาวบ้านมาก ปีที่ 2 เพิ่มขึ้นเป็น 125 คน ปีที่ 3 เพิ่มขึ้นเป็น 185 คน ปีที่ 4 ขยายตัวออกเป็น 400 คน โดยครอบคลุมชาวบ้าน เพียง 3 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 3 , 7 และหมู่ที่ 8 เมื่อเข้าปีที่ 4 ได้ขยายผลต่อไปเกิดการรวมตัวกันกับชาวบ้านบ้านกลาง โดยมีการเชิญประชุมชาวบ้าน ประชุมทางวิชาการ โดยเชิญนักวิชาการ และเจ้าหน้าที่จากธนาคารออมสินมาให้ความรู้ความเข้าใจ ทำให้เมื่อถึงปีที่ 5 สมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 600 คน ในปี พ.ศ. 2538 คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ได้เชิญเจ้าหน้าที่ธนาคารออมสินสาขาเสนาให้มาฝึกให้ทำบัญชีกับคณะกรรมการกลุ่มที่รับผิดชอบเรื่อง

การเงิน เป็นการสอนทำบัญชีแบบง่าย ๆ เช่นรับเงินมาเท่าไร จ่ายเท่าไร เหลือเท่าไร ก็เป็นงบดุลออกมา ทำให้ผู้ที่รับผิดชอบเรื่องการทำบัญชีของกลุ่มมีความชำนาญมากยิ่งขึ้น

นอกจากการเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองแล้ว ทางกลุ่มยังมีการศึกษาดูงานเพิ่มขึ้นโดยพยายามไปที่ที่มีผลการดำเนินงานของกลุ่มที่ดีอย่างต่อเนื่อง เช่น ชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช คีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช อินแปลง จังหวัดสกลนคร กุดชุม จังหวัดยโสธร

โครงสร้างการบริหาร

โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 2 ปี แต่ขึ้นอยู่กับสมาชิกที่มักจะเลือกคนเดิมเพราะเห็นว่ายังสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากว่ามีสมาชิกเห็นด้วยว่าคณะกรรมการชุดเดิมไม่เหมาะสมก็จะไม่เลือกเข้ามาทำงาน ดังนั้นคณะกรรมการจึงต้องเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ชุดปัจจุบัน

1. นายธงชัย	ศรลำแดง	ประธาน
2. นายมานพ	พึงสุวรรณ	รองประธาน
3. นางนารี	ไทยศิริ	เหรัญญิก
4. นางกองสี	รื่นมาลัย	ผู้ช่วยเหรัญญิก
5. นางทิวา	วงศ์วิสัย	เลขานุการ
6. นายสมบัติ	ชุมภูสาร	กรรมการ
7. ร.ท.ล่อ	สารจิตต์	กรรมการ
8. นางนุปลา	เชียวชาญ	กรรมการ
9. นางบุญเรือง	แก้วนิล	กรรมการ
10.นายสุชาติ	โตไทรจักร	กรรมการ

ที่ปรึกษาของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม

1. พ.ท.วีระศักดิ์	แปลงประวัติ
2. นายสุวรรณ	อุ้นธง
3. นายวิสุทธิ์	สุกรินทร์
4. นางศรีประภา	นุชอำพันธ์

คณะกรรมการจะมีการแบ่งบทบาทการทำงานเป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ฝ่ายเงินกู้ ฝ่ายบัญชี และฝ่ายตรวจสอบ โดยฝ่ายตรวจสอบนั้นจะมีประธานและกรรมการอีก 2 คน ส่วนฝ่ายเงินกู้ก็มี

ประธานพร้อมด้วยคณะทำงานอีก 3 คน เพื่อพิจารณาเงินกู้แก่สมาชิก โดยจะ ไม่มีการก้าวท้าวหน้า ที่กัน และยึดหลักในการบริหาร คือ โปร่งใส เอื้ออาทร แบ่งปัน ร่วมกันพึ่งตนเอง

ระเบียบการเป็นสมาชิก

1. ค่าธรรมเนียมการเป็นสมาชิก 5 บาท รับสมุดเงินฝากสัจจะออมทรัพย์ 1 เล่ม
2. ส่งเงินฝากสัจจะออมทรัพย์ทุกวันที่ 5 ของเดือน
3. ขาดส่งเงินสัจจะเกิน 3 เดือนขึ้นไปถูกปรับ 50 บาท และหมดสภาพการเป็นสมาชิก
4. เป็นสมาชิก 6 เดือนจึงจะมีสิทธิกู้เงิน หรือค้ำประกันให้กับสมาชิกได้
5. หากผู้กู้ผิดสัญญาผู้ค้ำประกัน 2 คนต้องรับผิดชอบ
6. ส่งเงินกู้ครบแล้ว 1 เดือนจึงมีสิทธิขอกู้ใหม่ได้
7. การกู้เงินสัจจะ ใช้ผู้ค้ำประกัน 2 คน กู้ได้ไม่เกิน ครึ่งหนึ่งของเงินหุ้นที่มีอยู่และหากเป็น ผู้มีประวัติการส่งเงินสัจจะ สามารถกู้ได้เพิ่มไม่เกิน 10 เปอร์เซ็นต์
8. ส่งชำระเงินกู้ภายในระยะเวลา 1 ปี
9. สมาชิกสามารถฝากเงินกับกลุ่มได้ตั้งแต่ 20 บาทขึ้นไปแต่ไม่เกิน 1,000 บาท โดย 1 หุ้น เป็นเงินเท่ากับ 100 บาท

สถานะทางการเงินของกลุ่ม

จากปี 2535 เงินฝากสัจจะออมทรัพย์มีการฝากเดือนละประมาณ 20,000 – 30,000 บาทจน ปัจจุบันมีเงินฝากประมาณเดือนละ 200,000 บาทและทางกลุ่มยังมีเงินหมุนเวียนอีกประมาณ เดือนละ 300,000 – 400,000 บาทและหากเป็นช่วงที่สมาชิกส่งเงินกู้เป็นจำนวนมากอาจมีเงินมากถึง เดือนละ 800,000 บาท ปัจจุบันเงินออมทรัพย์รวมประมาณ 6, 000,000 กว่าบาท

จุดแข็งของกลุ่ม

1. ทางกลุ่มมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง มีความตั้งใจในการทำงานที่จะบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จสูงสุด
2. กลุ่มนี้ตั้งมาเป็นระยะเวลานานและมีเงินทุนในกลุ่มมากพอสมควรทำให้มีเงินทุน ให้บริการให้เงินกู้ สำหรับสมาชิกกลุ่มที่ต้องการจะกู้และเกิดความพึงพอใจของผู้กู้
3. การบริหารจัดการสวัสดิการของกลุ่มมีให้ทั้งคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ทุนการศึกษาเด็ก ในชุมชน ค่าพาณิกิจศพ เมื่อสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ถึงแก่ความตาย
4. กรรมการกลุ่มมีความสนใจที่จะพัฒนาตนเองให้มีทักษะสูงขึ้นในหน้าที่ ที่ตนรับผิดชอบ
5. กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้แพททิยมสยามซึ่งเป็นกิจกรรมที่แตกออกมาจากกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับสมาชิกที่ถือหุ้นในตำบลม่วงงาม จึงทำให้กลุ่มเจริญก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็วและมีสมาชิกซึ่งเป็นประชากรในตำบลม่วงงามมี

รายได้เพิ่มขึ้นเกิดการสร้างงานในชุมชน และลดปัญหาการว่างงานได้อีกทางหนึ่งผู้ที่มาทำงานที่ศูนย์การเรียนรู้แพททิสมสยามมีทั้งผู้สูงอายุ เยาวชนโดยใช้เวลาว่างในวันหยุดจากการเรียนมาหารายได้พิเศษเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวได้ ที่สำคัญยังลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัยช่วยลดปัญหาสังคมได้อีกทางหนึ่งในตำบลม่วงงาม

จุดอ่อน

1. เนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงามมีสมาชิกมากประมาณ 800 กว่าคนจึงทำให้มีการบริหารจัดการยากที่จะให้ทุกคนเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน
2. กิจกรรมที่แตกยอดมาจากกลุ่มออมทรัพย์มีหลายกิจกรรมซึ่งสมาชิกในกิจกรรมเหล่านั้นส่วนมากก็จะเป็นสมาชิกคนเดิมของกลุ่มต่าง ๆ เมื่อสมาชิกไม่รู้จักจัดสรรเวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันไม่ลงตัวก็ทำให้เกิดปัญหา กิจกรรมบางอย่างต้องหยุดไปช่วงระยะเวลาหนึ่งก็จะเกิดความไม่ต่อเนื่องของกิจกรรมนั้น ๆ จะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ในเวลาต่อมา
3. ตำบลม่วงงามซึ่งอยู่ใกล้เขตติดต่อกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาการคมนาคมสะดวกในการเดินทางทำให้เยาวชนคนหนุ่มสาวในเขตตำบลม่วงงามไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากันเป็นจำนวนมากทำให้หลงลืมวัฒนธรรม และอาชีพดั้งเดิมของชาวตำบลม่วงงามซึ่งแต่ก่อนคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้นาเอาวัฒนธรรมและด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาในตำบลก็ทำให้เยาวชนเหล่านั้นต้องการเครื่องอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะเป็นเครื่องโทรศัพท์มือถือเมื่อไม่มีเงินก็ต้องกู้เงินไปซื้อค่าใช้จ่ายในด้านนี้สินก็มีเพิ่มขึ้นอีก
4. เนื่องจากผู้นำของตำบลม่วงงามเป็นคนคนเดียวเหมือนกับผู้นำกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม จึงทำให้มีเวลาในการบริหารงานกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มน้อย ควรที่จะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้สมาชิกคนอื่นที่มีความสามารถในการบริหารจัดการได้มาช่วยแบ่งเบาภารกิจหน้าที่ดังกล่าวบ้าง

4. ประสิทธิภาพด้านระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

ในอดีตสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงามมีการแลกเปลี่ยนกันในระดับครัวเรือน เช่น การแลกข้าวสารกับพืชผัก ผลไม้ มะพร้าว ใ้เจ้าข้าว สิ่งที่เกิดขึ้นได้ในครัวเรือนมาแลกเปลี่ยนกันแม้กระทั่งกับข้าวที่ทำรับประทานในแต่ละวันก็มีการนำมาแลกเปลี่ยนกัน รวมทั้งการแลกเปลี่ยนแรงงานประเพณีการทำนาด้วยเรียกว่า การลงแขก ในการทำนาคั้งแต่ไถนา หว่าน เกี่ยวข้าว ฝัดข้าว คั่วข้าวเพื่อที่จะออกมาเป็นข้าวสาร

ในปัจจุบันการลงแขกก็ยังมีอยู่บ้างแต่มีเครื่องจักรซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่เข้ามาแทนที่ เช่น การเกี่ยวข้าวก็มีรถเกี่ยวข้าวแต่ก็ยังต้องใช้แรงงานคนช่วยด้วยในการเกี่ยวข้าวแต่ละครั้ง สำหรับการฝัดข้าวเมื่อเกี่ยวข้าวแล้วก็มีเครื่องคั่วข้าวเปลือก แล้วเมื่คั่วข้าวสารก็จะออกมา ในส่วนของข้าวสาร

ก็นำข้าวเปลือกไปสีในโรงสีซึ่งมีอยู่ในพื้นที่ตำบลม่วงงามเมื่อได้ข้าวสาร แต่ในอดีตนั้นเมื่อชาวนาทำนา ก็จะนำข้าวสารที่ได้จากการทำนามารับประทานในครัวเรือนแต่ปัจจุบันชาวนามือจ้างรถเกี่ยวมาเกี่ยวข้าวแล้วมักจะขายข้าวเปลือกกับเจ้าของรถเกี่ยวข้าวทันทีเวลาจะต้องการจะรับประทานข้าว ก็จะไปหาซื้อตามร้านค้าทั่วไปหรือในโรงสีจะไม่เก็บไว้รับประทาน ซึ่งแตกต่างไปจากอดีตที่ชาวนามักจะทำนาเพื่อไว้รับประทานเมื่อเหลือจากการรับประทานในครัวเรือน ก็ถึงจะนำไปขายทางด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรก็มีน้อยลงความเจริญเข้ามาในตำบลมากขึ้นรวมทั้งการคมนาคมสะดวกขึ้นแม่บ้านก็จะออกไปหาซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับประทาน มะพร้าวก็จะมีมะพร้าวซึ่งขูดสำเร็จรูปขายในตลาดใกล้บ้าน รวมทั้งมีมะพร้าวซึ่งคั้นเป็นกะทิสำเร็จรูปขายเป็นกล่องเมื่อต้องการจะใช้กะทิก็นำมาใช้ได้เลย เป็นการสะดวกรวดเร็วของแม่บ้านซึ่งแม่บ้านก็ต้องออกไปปฏิบัติการกิจนอกบ้านเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัวเนื่องจากในปัจจุบันค่าครองชีพต่างๆ ก็จะสูงขึ้นกว่าเมื่ออดีต สังคมในชนบทไทยในปัจจุบันก็จะเป็นสังคมเดียวกันมากขึ้นและมีขนาดของครอบครัวเล็กลง

5. วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนามและการเตรียมระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

จากที่ผู้ช่วยนักวิจัยลงไปในพื้นที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงามพบว่ากลุ่มออมทรัพย์นี้เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมากเมื่อมีการพูดถึงการแลกเปลี่ยนชุมชนก็มีสมาชิกที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในปริมาณที่ใกล้เคียงกันแต่เมื่อมีการแลกเปลี่ยนกันจริงก็เกิดปัญหามีสินค้าที่จะมาแลกเปลี่ยนกันน้อย ขาดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เมื่อได้ปรึกษากับผู้นำกลุ่มและได้ข้อสรุปว่าน่าจะต้องใช้เวลาในการพูดคุยทำความเข้าใจกันอีกครั้งและเมื่อมีข้าวสารที่โรงสีผลิตได้ก็คือข้าวเสาไห้ก็จะเกิดการแลกเปลี่ยนแบบระหว่างเครือข่าย หรือระหว่างจังหวัด กิจกรรมนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อแก้ปัญหาโรงสีได้เรียบร้อยแล้วก็มีเครื่องอบข้าว ก่อนที่จะสีข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ซึ่งการแก้ไขในปัญหาครั้งนี้ น่าจะดำเนินการได้ในต้นปีพ.ศ. 2547 และเมื่อได้รับทุนสนับสนุนจาก สกว. โครงการต่อไปในปีที่ 2 ทางกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลม่วงงาม ก็ยินดีที่จะเข้าร่วมโครงการในปีที่ 2 ต่อไปด้วย

รายงานกรณีศึกษา
กลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา
66 หมู่ 7 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนา
ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โดย
ดร.ทิพวัลย์ สีจันทร์

กลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา

1. ที่ตั้ง สภาพทางภูมิศาสตร์และกายภาพ

1.1 ที่ตั้งกลุ่ม ความใกล้ไกลตัวเมือง การเดินทางสู่เมืองหรือตลาด

ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 8 บ้านพุเคย ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ทางทิศเหนือของที่ทำการจังหวัดกาญจนบุรี ไปตามถนนทางหลวงหมายเลข 323 สายกาญจนบุรี-สังขละบุรี หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ถนนแสงชูโต” ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ท่าเสา ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดกาญจนบุรีประมาณ 75 กิโลเมตร ห่างจากที่ทำการอำเภอไทรโยคประมาณ 35 กิโลเมตร ห่างจากตำบลท่าเสาประมาณ 27 กิโลเมตร การเดินทางไปด้วยเมืองกาญจนบุรีและตลาด ไทรโยคสามารถเดินทางได้ทั้งทางรถไฟ ทางรถยนต์ และทางเรือ โดยล่องเรือไปตามแม่น้ำแควน้อย ทั้งนี้การเดินทางโดยรถยนต์จะสะดวกกว่าเพราะ สภาพถนนเป็นถนนลาดยาง ใช้การได้ตลอดทั้งปี มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	จด ตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศตะวันออก	จด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศใต้	จด ตำบลลุ่มสุม อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ทิศตะวันตก	จด แม่น้ำแควน้อยตลอดแนว

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์และกายภาพ

สภาพทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตำบลท่าเสา ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับกับพื้นที่ราบเชิงเขา มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 310 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน ทางตอนล่างของตำบลมีแม่น้ำแควน้อยไหลเลียบไปตามถนนสายหลัก คือกาญจนบุรี-สังขละบุรี มีห้วยน้ำธรรมชาติ 7 แห่ง สระเก็บน้ำ 1 แห่ง ฝาย 3 แห่ง และพุน้ำธรรมชาติ 7 แห่ง มีฝนตกเกือบตลอดทั้งปี โดยเริ่มตกตั้งแต่เดือนมีนาคมและตกชุกมากในเดือนตุลาคม จากสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่พุมิระดับน้ำได้ดินคั้น เมื่อฝนตกติดต่อกันเป็นระยะเวลานานในฤดูน้ำหลากจะประสบกับภาวะน้ำท่วม จึงทำให้พื้นที่การเกษตรได้รับผลกระทบ ไม่สามารถทำการเกษตรได้ปีละเดือนเศษ ด้วยสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาจึงมีน้ำตกที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปคือน้ำตกไทรโยคน้อย ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติไทรโยคน้อย

จากการพูดคุยกับคนในพื้นที่ ทราบว่าพื้นที่ตำบลท่าเสาเคยเป็นพื้นที่ทำกินของชนเผ่ากระเหรี่ยงมาก่อน เมื่อชนเผ่ากระเหรี่ยงอพยพขึ้นไปหาพื้นที่ทำกินใหม่บนภูเขาหรือพื้นที่สูงและปล่อยทิ้งพื้นที่ดังกล่าวให้ว่างเว้นจากการเกษตรกรรม เมื่อสภาพพื้นที่ปล่อยทิ้งร้างกลับฟื้นคืนมาสู่ความสมบูรณ์ตามธรรมชาติอีกครั้ง ชุมชนชาวพื้นราบที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของเมืองมาเบียดบังพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้เกิดปัญหาพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของครอบครัว จึงอพยพ

หาพื้นที่ทำกินแหล่งใหม่ ซึ่งกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ตำบลท่าเสาชุดแรก ประมาณปี พ.ศ. 2516 การเข้ามาจับจองพื้นที่ในช่วงแรกเป็นการจับจองเพื่อทำการเกษตร ทำการปลูกพืชไร่ ได้แก่ ข้าวโพดและฝ้าย เป็นหลัก ต่อมาในช่วงหลังพื้นที่ทำกินของเกษตรกรลดลง มีการอพยพย้ายถิ่นของชาวบ้านจากพื้นที่อื่นๆ ทั้งจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตกเข้าไปอาศัยตั้งถิ่นฐานทำมาหากินมากขึ้น ทำให้รูปแบบการเพาะปลูกเปลี่ยนไปด้วย พืชที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรปรับเปลี่ยนเป็นพืชประเภทผัก ได้แก่ มะเขือ แตงกวา พริกขี้หนู และผักตระกูลผักกาด เป็นต้น

1.3 ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน

ส่วนความพร้อมทางด้านระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานของตำบลท่าเสา มีถนนลาดยางของกรมทางหลวงเป็นสายหลักในการติดต่อกับชุมชนภายนอก ส่วนถนนที่เชื่อมต่อภายในหมู่บ้านประมาณร้อยละ 90 เป็นถนนลูกรัง การโทรคมนาคม มีโทรศัพท์บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา จำนวน 84 หลังคาเรือน และมีตู้โทรศัพท์สาธารณะจำนวน 18 ตู้ กระจายอยู่ทั่วทุกหมู่บ้าน มีหอกระจายข่าว 1 แห่ง มีเสียงตามสายจำนวน 10 หมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้ประมาณร้อยละ 87 ของครัวเรือนทั้งหมด และน้ำประปามีครบทุกหมู่บ้าน ซึ่งประปาส่วนใหญ่ได้มาจากพุน้ำธรรมชาติ ประชาชนส่วนใหญ่ใช้น้ำฝนในการบริโภคและมีบางส่วนต้องซื้อน้ำดื่ม มีสถานีนาน้ำยประจำตำบล 2 แห่ง วัด 12 แห่ง สำนักสงฆ์ 4 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษา 6 แห่ง โรงเรียนมัธยมขยายโอกาส 1 แห่ง และศูนย์ศึกษานอกโรงเรียน 2 แห่ง

2. สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

2.1 จำนวนประชากร / จำนวนครัวเรือน

ประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีจำนวนทั้งสิ้น 6,500 คน แยกเป็นชาย 3,450 คน หญิง 3,050 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 21 คน/ตารางกิโลเมตร มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,733 ครัวเรือน มีไฟฟ้าใช้ 1,573 ครัวเรือน ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ประมาณ 196 ครัวเรือน เมื่อประมาณ 30 กว่าปีก่อนมีการกระจายตัวของคนในชุมชนสูง เนื่องจากสมัยก่อนพื้นที่ทำกินมีอยู่จำนวนมากและมีความอุดมสมบูรณ์ชาวบ้านจึงกระจายตัวอยู่ตามแหล่งต่างๆ เพื่อทำมาหากินในพื้นที่นั้นๆ ปัจจุบันการกระจายตัวดังกล่าวได้ลดลง เนื่องจากมีชาวบ้านหลากหลายกลุ่มจากท้องถิ่นอื่นๆ อพยพมาตั้งหลักแหล่งเพื่อทำมาหากินในท้องถิ่นชุมชนท่าเสามากขึ้น มีทั้งที่อพยพมาจากภาคตะวันตก เช่น เพชรบุรี ราชบุรี รวมถึงมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นชุมชนหมู่บ้านตามหมู่บ้านต่างๆ ของพื้นที่ตำบลท่าเสา นอกจากนี้ยังมีคนต่างด้าวเข้ามาอยู่อาศัยเป็นแรงงานรับจ้างและทำการเกษตรอยู่ในชุมชนด้วย

2.2 รายได้เฉลี่ยของหมู่บ้านหรือตำบล

จากเอกสารข้อมูลที่ได้รับจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา ยังไม่มีตัวเลขที่แน่นอนเกี่ยวกับ ข้อมูลรายได้-รายจ่าย ครัวเรือน หมู่บ้าน หรือตำบล แต่จากการสอบถามพูดคุยกับแกนนำชุมชน และจากการสำรวจเบื้องต้นด้านการประกอบอาชีพและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้จากภาคการเกษตร โดยแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ทำกินเฉลี่ยประมาณ 10 – 15 ไร่ ทั้งนี้รายได้เกือบทั้งหมดของชุมชนท่าเสาจึงมาจากการทำสวน ทำไร่ การเลี้ยงโค รับจ้าง การค้าขาย และอาชีพอื่นๆ เช่น รับราชการ เป็นต้น แกนนำชุมชนได้ประมาณการเกี่ยวกับรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในชุมชนท่าเสาอยู่ในช่วงระหว่าง 40,000 - 50,000 บาท/ปี

2.3 อาชีพหลัก อาชีพเสริมของชาวบ้าน

เนื่องจากชุมชนท่าเสาเป็นพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตร และเลี้ยงสัตว์ อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านจึงเกี่ยวข้องกับการเกษตร ซึ่งอาชีพต่างๆ ของชาวบ้านนั้น มีดังนี้

2.3.1 อาชีพหลัก ประกอบด้วย

- อาชีพด้านการเกษตร ได้แก่ การปลูกพืชไร่ พืชสวน และพืชผักต่างๆ เช่น ข้าวโพด ฝ้าย ส้มโอ มะเขือ พริก เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรในพื้นที่ตำบลท่าเสามีที่ดินทำกินเป็นของตนเองประมาณ ร้อยละ 50 ส่วนที่เหลือร้อยละ 50 ได้ทำกินในพื้นที่ของนายทุน
- อาชีพเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน ซึ่งมีอยู่จำนวนไม่มากนัก
- อาชีพรับจ้าง/ขายแรงงาน ได้แก่ การรับจ้างทำเกษตรให้ในทุน เป็นลูกจ้างในรีสอร์ท อยู่ซ่อมรถ เป็นต้น

- อาชีพรับราชการบางส่วน เช่น เป็นครู ตำรวจ และทหาร

2.3.2 อาชีพรอง/อาชีพเสริม ได้แก่

- การขายแรงงาน/รับจ้างทั่วไปทั้งภายในและภายนอกชุมชน
- การหาของป่าล่าสัตว์ เช่น หาหน่อไม้ เก็บเห็ด และจับปลา เป็นต้น
- การค้าขาย เช่น สานเป้งขาย ทำผักกาดคองขาย ทำร้านค้าขายของชำ เป็นต้น

นอกจากอาชีพหลักอาชีพรองและอาชีพเสริมดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านยังไม่มีอาชีพเสริมอื่นที่จะก่อให้เกิดรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนอย่างจริงจัง ดังนั้นชาวบ้านจึงมักใช้เวลาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักของตนมากกว่าที่จะไปทำงานอย่างอื่น

2.4 กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ของชุมชน

การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ของชุมชนท่าเสา พบว่ามีกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมต่างๆ ดังนี้

2.4.1 กลุ่มกองทุนฌาปนกิจหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้เสียชีวิต

กองทุนฌาปนกิจหมู่บ้าน ก่อตั้งเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2539 จากสมาชิกเริ่มแรก 40 ราย เงินทุนก่อตั้ง 5,400 บาท ปัจจุบันมีสมาชิก 750 ราย (หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 8 และ หมู่ที่ 11) เงินทุน 63,3000 บาท คณะกรรมการดำเนินการ 11 คน ซึ่งมีวาระการทำงานชุดละ 4 ปี ดำเนินกิจกรรมด้านสวัสดิการแก่ครอบครัวสมาชิกที่เสียชีวิต โดยการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มจะเสียเฉพาะค่าสมัครเริ่มแรก 100 บาท ต่อจากนั้นเมื่อสมาชิกในกลุ่มเสียชีวิต คณะกรรมการก็จะทำการเก็บรวบรวมเงินจากสมาชิกครัวเรือนละ 20 บาท และนำเงินดังกล่าวไปมอบให้กับเจ้าภาพโดยจัดสรรเงินประมาณร้อยละ 10 เป็นค่าดำเนินการต่อไป เช่น ค่ายานพาหนะ ซื้อพวงหรีด เป็นต้น ปัจจุบันสามารถจ่ายเงินให้แก่แต่ละศพเป็นเงิน 13,500 บาท ทั้งนี้หากกรณีที่มีสมาชิกตายติดต่อกันหลายศพ ทางกลุ่มจะใช้วิธีการผ่อนผัน โดยใช้เงินกองกลางที่มีอยู่สำรองจ่ายล่วงหน้าไปก่อน การดำเนินงานของกลุ่มดังกล่าวจึงเป็นหลักประกันให้แก่ผู้ที่ยากจนมีรายได้น้อยและเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน

2.4.2 กลุ่มไก่อพื้นเมือง

จากทุนที่ชาวบ้านมีอยู่เดิมคือไก่อสายพันธุ์พื้นเมืองที่มีรูปร่างลักษณะสูงใหญ่ สวยงาม มีความสามารถในการต่อสู้สูงกว่าไก่ในพื้นที่อื่นๆ ประกอบกับไก่อพื้นเมืองเป็นไก่ที่มีรสชาติ ใช้ต้นทุนไม่สูงนัก ผู้คนนิยมบริโภค และซื้อไปเป็นไก่ที่ใช้ในการต่อสู้ชนไก่ ดังนั้นชาวบ้านจึงมีแนวคิดในการรวมกลุ่มเลี้ยง ไก่อพื้นเมืองขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์สายพันธุ์ไก่อพื้นเมืองให้คงอยู่ และเพื่อการค้าขายเสริมรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนอีกทางหนึ่ง

แต่ปัจจุบันการเลี้ยงไก่อพื้นเมืองเสื่อมความนิยมลง เนื่องจากการนำไก่ไปใช้ในการเล่นการพนันชนไก่หรือตีไก่ที่มีเดิมพันสูง นับเป็นการส่งเสริมการเล่นการพนัน ซึ่งเป็นเรื่องที่ขัดกับกฎหมาย จึงเป็นเหตุให้การเลี้ยงไก่อดังกล่าวค่อยๆ เสื่อมความนิยมลงในที่สุด

2.4.3 กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ – โคขุน

กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน ก่อตั้งเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 เกิดจากการส่งเสริมของภาครัฐ โดยปลัดพงษ์ศักดิ์ ทองดีเลิศ ซึ่งเป็นปลัดอำเภอไทรโยค เป็นผู้จุดประกายในเรื่องการรวมกลุ่มการเลี้ยงโค จากสมาชิกเริ่มแรก 29 ราย ปัจจุบัน (พ.ศ.2456) มีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 316 ราย มีจำนวนโครวม 706 ตัว มีคณะกรรมการดำเนินการ 11 คน ดำเนินงานเป็นลักษณะการให้ยืมแม่โค หรือให้ทุนหมุนเวียนในการจัดซื้อโคโดยให้สมาชิคนำแม่โคไปเลี้ยง ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 – 4 ปี จึงจะสามารถขายลูกโครุ่นแรกได้ การดำเนินงานของกลุ่มมีหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและการบริการด้านวิชาการ ได้แก่

- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา สนับสนุนถึงเก็บน้ำเชื้อแช่แข็ง 2 ถึง ราคา 100,000 บาท
งบดำเนินการ 30,000 บาท รวมเป็นเงิน 130,000 บาท

- สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดกาญจนบุรี ให้ยืมแม่โคเนื้อ 31 ตัว ให้ความรู้ทางวิชาการด้านเทคนิคการเลี้ยงโคขุน การผสมอาหารโค บริการด้านผสมเทียม ทำวัคซีนป้องกันโรค และประสานตลาดจำหน่าย

- กองการเกษตรและสหกรณ์ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา หน่วยไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ให้ยืมแม่โคเนื้อ 20 ตัว

- วัดศาลี ให้แม่โคเนื้อ 103 ตัว

- ชุมชนหมู่ที่ 8 ตำบลท่าเสา ได้มอบที่ดินส่วนเกินที่เป็นที่สาธารณะ ประมาณ 80 ไร่ ให้กลุ่มนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจการด้านต่างๆ เช่น โรงผสมอาหาร โรงโคขุน และอื่นๆ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2545

2.4.4 ธนาคารหมู่บ้านพุทธวิมุตติ

ธนาคารหมู่บ้านพุทธวิมุตติ (กลุ่มออมทรัพย์) เกิดขึ้นจากการที่คุณวิกิจ แก้วจิตคงทอง ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญคนหนึ่งของหมู่บ้านได้เดินทางไปดูงานและร่วมสัมมนาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน กรุงเทพฯ แล้วมีความสนใจและเกิดความคิดว่าเรื่องธนาคารหมู่บ้านน่าจะนำไปจัดตั้งในชุมชนหมู่บ้านของตนได้ จึงได้นำแนวคิดไปปรึกษาผู้รู้ เดินทางไปศึกษาดูงาน และหาหน่วยงานสนับสนุน ได้มีการจัดเวทีในชุมชนปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างแกนนำและชาวบ้านจนตกลงจัดตั้ง “ธนาคารหมู่บ้านพุทธวิมุตติ” เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2543

จากสมาชิกเริ่มแรก 15 ราย เงินทุน 1,500 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 179 ราย มีเงินทุนออม 359,055 บาท คณะกรรมการดำเนินการ 9 คน มีการดำเนินงาน คือ รับฝากเงินและปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิก เปิดทำการเดือนละวัน คือ ทุกวันที่ 5 ของเดือน อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 2 บาทต่อเดือน เมื่อสิ้นปีมีการจัดแบ่งดอกเบี้ยที่จ่ายคืนกลับให้กับสมาชิกโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกจำนวน 1 บาท คืนให้เป็นเงินปันผลแก่สมาชิก ส่วนอีก 1 บาท จะเป็นเงินสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชน เช่น ค่ารักษาพยาบาลของสมาชิก ค่าสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ หรือเป็นเงินทุนสำหรับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4.5 ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา

ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา ตั้งอยู่เลขที่ 89 หมู่ 8 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีสมาชิกทั้งหมด 11 หมู่บ้าน ประมาณ 1,200 ครัวเรือน มีพัฒนาการมาจากธนาคารหมู่บ้านโดยชาวบ้านมองว่าน่าจะนำทุนที่เกิดขึ้นจากธนาคารไปขยายผลเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ลดต้นทุนและเพิ่มผลกำไรให้กับชุมชน จึงได้ร่วมกันก่อตั้งศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนขึ้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2544 โดยดำเนินการกิจกรรม คือ จัดหาสินค้ามาจำหน่ายแก่สมาชิกและชุมชนเมื่อถึงสิ้นปีมีการปันผลคืนกำไรสู่สมาชิก ดังนี้ :-

- ปันผลคืนให้กับลูกค้าที่เป็นสมาชิกร้อยละ 1 จากราคามูลค่าที่ซื้อ
- ปันผลคืนโดยคิดเป็นร้อยละ 50 ของกำไรจากการดำเนินการของร้านมาให้กับสมาชิก
- ส่วนอีกร้อยละ 50 ของกำไรจากการดำเนินการของร้าน เป็นค่าบริหารจัดการ ได้แก่
เข้ากองทุนร้อยละ 10 ปรับปรุงร้านค้าร้อยละ 30 ส่วนที่เหลือร้อยละ 10 เป็นค่าตอบแทน
คณะกรรมการ

2.5 วิถีชีวิตในแต่ละวันของชาวบ้านชุมชนท่าเสา

ในด้านการดำเนินชีวิตของชุมชนในแต่ละวันนั้น พิจารณาได้จากลักษณะการประกอบอาชีพ หรือการทำมาหากินของชาวบ้าน ทั้งนี้ประชากรในชุมชนท่าเสาส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรม วิถีชีวิตเริ่มตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าประมาณ 4 – 5 นาฬิกา หัวหน้าครอบครัวและแม่บ้านช่วยกันหุงหาอาหารซึ่งได้จัดเตรียมไว้เพื่อเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว โดยอาศัยพืชผักจากสวนข้างบ้านที่ปลูกไว้ หากไม่ได้เตรียมไว้ล่วงหน้าก็ต้องไปซื้อที่ตลาด หรือไปหาตามแหล่งอาหารที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ในป่า ตามแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งยังคงพอกินได้อยู่บ้าง แต่ต้องใช้เวลานาน ทำให้เสียเวลาในการประกอบกิจกรรมการเกษตร ดังนั้น ชาวบ้านจึงมักเข้าป่าล่าสัตว์ หาปลา หรือเก็บเห็ด และพืชผักจากแหล่งธรรมชาติเฉพาะในช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการงานประจำ

หลังจากทานอาหารเช้า ชาวบ้านก็จะเข้าทำงานในไร่ /ในสวน ตามปกติ สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ก็จะนำสัตว์ไปเลี้ยงหรือไปหาเก็บเกี่ยวหญ้ามาเลี้ยงสัตว์ ผู้ที่ทำสวน/ทำไร่ก็จะรีบเร่งเก็บพืชผักเพื่อเตรียมบรรจุใส่ถุงเพื่อส่งแม่ค้าซึ่งจะมารับผลผลิตในช่วงสาย ในช่วยบ่าย-เย็นถ้าไม่เก็บพืชผักที่สามารถเก็บข้ามคืนได้ ชาวบ้านก็จะกำจัดวัชพืช ตัดหญ้า ถัดยา ใส่ปุ๋ย ให้แก่พืชผัก/ผลไม้ในไร่ /สวนของตน จนถึงเย็นหรือพลบค่ำ จากนั้นจึงจะกลับบ้านเพื่อพักผ่อนเตรียมประกอบอาชีพการงานในวันต่อไป สำหรับเด็กเล็กและผู้สูงอายุที่ไม่สามารถไปช่วยทำไร่ /ทำสวนได้ก็จะอยู่เฝ้าบ้าน ในส่วนของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรซึ่งมีอยู่จำนวนน้อยในชุมชนท่าเสา เช่น รับราชการ และค้าขาย ก็จะมีวิถีชีวิตของตนที่แตกต่างไปจากอาชีพเกษตรกร โดยมีภารกิจตามหน้าที่ เช่นเดียวกับข้าราชการและพ่อค้าแม่ค้ารายย่อยในชุมชนอื่นๆ ทั่วไป

ในด้านวัฒนธรรม ประเพณีนั้น ชาวบ้านเกือบทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญๆ ของชุมชนจึงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เมื่อถึงเทศกาลวันเข้าพรรษา ออกพรรษา และวันสำคัญทางศาสนา ตลอดถึงวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ ลอยกระทง วันสงกรานต์ เป็นต้น ชาวบ้านมักจะหยุดงานชั่วคราวเพื่อไปทำบุญ และร่วมฉลองงานเทศกาลต่างๆ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินหลังจากที่เหน็ดเหนื่อยกับการทำไร่ ทำสวนมาเป็นเวลานาน

2.6 ปัญหาและความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน

พื้นที่ชุมชนตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นที่ราบเชิงเขาที่มีประชากรอพยพมาจากต่างถิ่น ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีที่ดินเป็นของตนเองประมาณร้อยละ 50 ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองจำเป็นต้องเช่าที่ทำกินในที่ดินของนายทุนซึ่งมักเป็นคนนอกชุมชน พืชที่ปลูก ได้แก่ ข้าวโพด ฝ้าย ผัก และผลไม้ ค่าใช้จ่ายในการลงทุนส่วนใหญ่ชาวบ้านกู้ยืมมาจากนายทุน เพื่อใช้เป็นต้นทุนในการซื้อปัจจัยการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารป้องกันกำจัดโรคแมลงศัตรูพืช เมื่อประเทศไทยประสบภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างหนักในปี พ.ศ.2540-2541 ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนไทยมีความยุ่งยากซับซ้อนและต้องเผชิญปัญหารอบด้าน ในส่วนของเกษตรกรได้ประสบกับปัญหารุนแรงหลายประการ ที่สำคัญคือ ปัญหาสินค้าเกษตรราคาตกต่ำ ปัญหาต้นทุนการผลิตมีราคาเพิ่มขึ้นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินของเกษตรกร ชุมชนท่าเสาได้รับผลจากวิกฤตเศรษฐกิจเช่นเดียวกับอีกหลายชุมชนทั่วประเทศ จากการสำรวจข้อมูลด้านภาวะหนี้สิน รายรับ รายจ่าย จำนวน 5 หมู่บ้าน ของชุมชนตำบลท่าเสา ในปี พ.ศ. 2544 พบว่ามีรายจ่ายมากกว่ารายรับ และมีหนี้สินสะสมเกิน 7 ล้านบาท เกษตรกรมีปัญหานี้สินเพิ่มขึ้นก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาครอบครัว ปัญหาการติดการพนัน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาแรงงานต่างด้าว และปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน

สภาพปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลต่อความเข้มแข็ง มั่นคง ความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนเป็นอย่างมาก ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนจึงได้แก่ การทำให้ตนเองหลุดพ้นไปจากสภาพปัญหาเหล่านี้ และสิ่งที่ชุมชนคิดว่าจะจะเป็นทางออกที่ดีในขณะนี้คือการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อชุมชน โดยใช้แนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม และการนำเอาศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. กิจกรรมของกลุ่มที่เป็นแกนนำในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

3.1 ความเป็นมาและกิจกรรมของกลุ่มศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา

ศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา เกิดจากการรวมตัวของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่มองเห็นปัญหาและทางออกร่วมกัน โดยเห็นว่าชุมชนมีปัญหาด้านการประกอบอาชีพ รายได้ไม่เพียงพอ กับรายจ่าย เกิดภาวะหนี้สิน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแต่เพียงอย่างเดียวมิได้ทำให้ชาวบ้านมีชีวิตดีขึ้น จึงคิดดำเนินกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมอาชีพ รายได้ และคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน สอดคล้องสถานะแวดล้อมหรือบริบทของชุมชน สนองตอบความต้องการและปัญหาที่แท้จริงในปัจจุบันของชุมชน จึงได้ร่วมกันก่อตั้งศูนย์สวัสดิการเกษตรร้านค้าชุมชนขึ้นเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2544

จากสมาชิกเริ่มแรก 65 ราย 831 หุ้น ปัจจุบันมีสมาชิก 350 ราย มีหุ้น 13,785 หุ้น จำนวนเงิน 1,378,500 บาท ราคามูลค่าหุ้นหุ้นละ 100 บาท โดยที่สมาชิกหนึ่งคนสามารถถือหุ้นได้ไม่เกิน 100 หุ้นนอกจากเงินที่ได้จากการถือหุ้นของสมาชิกแล้ว ยังได้รับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเงิน 348,000 บาท สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นเงิน 250,000 บาท และเงินสมทบทุนของศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน จากปี 2544-45 เป็นเงิน 83,747 บาท รวมเป็นเงินทั้งหมด 2,060,247 บาท มีคณะกรรมการดำเนินการ 15 คน พื้นที่ให้บริการจำนวน 7 หมู่บ้านจากหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านหลักที่ใช้บริการซื้อสินค้าจำนวน 3 หมู่บ้าน ส่วนอีก 4 หมู่บ้าน เข้าร่วมเป็นสมาชิก

ร้านค้าชุมชนดังกล่าวดำเนินกิจกรรมขายสินค้าทุกประเภทในราคาที่ถูกกว่าท้องตลาด เมื่อสิ้นปีมีการปันผลกลับคืนสู่สมาชิก 2 ลักษณะ คือ

1. ให้คิดเงินปันผลคืนให้กับลูกค้าร้อยละ 1 จากราคามูลค่าที่ซื้อ
2. ให้คิดเงินปันผลคืนโดยคิดเป็นร้อยละ 50 ของกำไรจากการทำธุรกรรมของร้านมาให้กับสมาชิกส่วนอีกร้อยละ 50 ของกำไรจากการทำธุรกรรมของร้าน เป็นค่าบริหารจัดการ ได้แก่ ค่ากองทุนร้อยละ 10 ปรับปรุงร้านค้าร้อยละ 30 ส่วนที่เหลือร้อยละ 10 เป็นค่าตอบแทนคณะกรรมการ

สำหรับคณะกรรมการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน หมู่ที่ 8 ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบไปด้วยแกนนำกลุ่มและสมาชิก โดยมีรายชื่อดังต่อไปนี้

(1) นายวิกิจ แก้วจิตคงทอง	ประธาน
(2) นายพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง	รองประธาน
(3) นางรัตนภรณ์ ไชยราช	เลขานุการ
(4) นายเสมอ บุตรบำรุง	เหรัญญิก
(5) นายชัชวาลย์ แสงพิทยา	บัญชี
(6) นายเกษม ทรงอุปบล	ประธานประชาสัมพันธ
(7) นายเสาวพันธ์ แสงพิทยา	ฝ่ายจัดซื้อ
(8) นายทินกร แก้วจิตคงทอง	ฝ่ายจัดซื้อ
(9) นายอนุกุล ชูจันทร์	ฝ่ายตรวจสอบ
(10) นายสมชาย นาเอก	ฝ่ายตรวจสอบ
(11) นายสมศักดิ์ บุญมี	ฝ่ายตรวจสอบ
(12) นายเกื้อบ พลายงาม	ฝ่ายประสานงาน
(13) นายวิเชียร จำหริ่ม	ฝ่ายประสานงาน

(14) นายณัฏฐ์ สังข์ทุ่งขวาง

ฝ่ายประสานงาน

(15) นายมนต์ ผลพิภ

ฝ่ายจัดสถานที่

3.2 จุดแข็งของกลุ่มแกนนำ

3.2.1 ภาวะผู้นำของกลุ่ม : ผู้นำกลุ่ม เช่น ประธานกลุ่ม และรองประธานกลุ่ม จะมีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความมุ่งมั่น เข้มแข็ง ซื่อสัตย์ สุจริต ทำงานด้วยความโปร่งใส มีความสามารถ มีน้ำใจและคุณธรรม เป็นที่ยอมรับและศรัทธาของคนในชุมชน มีวิสัยทัศน์ และความพยายามในการที่จะนำพาหมู่คณะและชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีศักดิ์ศรี

ที่ตนเองมีลักษณะอย่างนี้ ผู้นำให้ทัศนะว่าเป็นเพราะได้รับการสั่งสอนจากมารดา ให้เป็นคนขยัน ไม่เอาเปรียบคดโกงผู้อื่น การได้รับการปลูกฝังนิสัยมาตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ซึมซาบ และเกิดจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม จึงเป็นผู้นำความรู้ที่เกิดจากการใฝ่รู้ใฝ่เรียนของตัวเองไปบอกสู่คนในชุมชนให้รู้จักหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะหน้าที่ในการมีส่วนร่วมกำหนดความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ โดยมีแนวคิดคือต้องหล่อหลอมจิตสำนึกให้กับชาวบ้านเกิดความรู้ ความรัก ความสามัคคี ร่วมมือกันทำงาน และมีจุดมุ่งหมายในการทำงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

3.2.2 ความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่ม : เนื่องจากชุมชนท่าเสามีที่มาแตกต่างกัน กล่าวคืออพยพมาจากต่างถิ่นกัน ทำให้ความรู้สึกเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน เป็นพวกเดียวกันยังมีไม่มากเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม จากการทำงานอย่างเข้มแข็งของผู้นำและสมาชิกแกนนำที่ได้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา ทำให้สามารถสร้างความเข้าใจแก่ชาวบ้านในชุมชนท่าเสา จนนำไปสู่ความร่วมมือในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาและหาทางออกให้แก่ชุมชนร่วมกัน สามารถพัฒนาให้เกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นในชุมชนหลากหลายกลุ่มกิจกรรม ซึ่งสมาชิกในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม โดยผู้นำชุมชนได้พยายามสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนท่าเสาตั้งแต่กระบวนการคิดร่วม การตัดสินใจร่วม การดำเนินการร่วม และรับผลประโยชน์ร่วมกัน

3.2.3 โอกาสทางสังคม : จากการที่สมาชิกในชุมชนท่าเสาได้เรียนรู้แนวทางการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของตนเอง ผ่านการประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายใต้การชี้แนะของกลุ่มแกนนำชุมชนท่าเสา จึงทำให้เกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นมากมาย ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ-โคขุน กลุ่มฌาปนกิจ ธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มเอื้ออาทร กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ เป็นต้น ส่งผลให้หน่วยงานหรือองค์กรภายนอกชุมชนให้การช่วยเหลือ และสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มในรูปแบบต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมดำเนินงานวิชาการเพื่อท้องถิ่น การฝึกอบรมและศึกษาดูงาน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และมีโอกาสในการค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาของกลุ่มได้มากกว่าชุมชนอื่น

3.2.4 การคมนาคม : ชุมชนท่าเสา มีเส้นทางคมนาคมหลายสายทั้งทางรถไฟ ทางรถยนต์ และทางเรือ โดยล่องเรือตามแม่น้ำแควน้อย แต่เส้นทางที่ชาวชุมชนท่าเสา นิยมใช้ในการคมนาคม ติดต่อสื่อสารกับชุมชนภายนอก คือเส้นทางสายโทร โยค-กาญจนบุรี เพราะมีความสะดวก สบาย เหมาะสำหรับการเดินทางเพื่อติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า กับชุมชนภายนอกมากกว่าเส้นทางอื่นๆ

การมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก รวดเร็ว ทำให้เอื้อต่อการขนส่งสินค้า ระหว่างชุมชนท่าเสา กับชุมชนอื่นๆ

3.2.5 ลักษณะภูมินิเวศน์ : สภาพภูมิประเทศ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ มีสภาพดิน อากาศ และแหล่งน้ำ ที่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรม มีภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำ ธรรมชาติที่สวยงาม สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างรายได้แก่ชุมชน

ปัจจัยทางธรรมชาติเหล่านี้จึงเป็นตัวหนุนเสริมให้ชุมชนท่าเสา มีโอกาสที่จะนำทรัพยากร ท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเพิ่มขึ้น

3.2.6 มีตลาดรวมสินค้าเกษตรที่จะเกิดขึ้นในอนาคต : ตลาดดังกล่าว ได้ก่อสร้างจนเกือบ แล้วเสร็จ และกำลังจะเปิดดำเนินการในอีกไม่ช้านี้ จะเป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้ชุมชนท่าเสา ซึ่งเป็น ชุมชนเกษตรกรรม ได้นำผลผลิตทางการเกษตรมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน นับเป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่ จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ได้ดีขึ้น

โครงการนี้เกิดจากแนวคิดและความสนใจที่มีต่อการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ซึ่งมีเวที การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างแกนนำชุมชนท่าเสาและทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยา เขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นสื่อเชื่อมโยง จึงนำไปสู่การดำเนินการก่อสร้างอาคารที่จะใช้ เป็นตลาดรวมสินค้าเกษตร โดยมีความประสงค์ให้เป็นตลาดกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน และอาจขยายไปสู่การซื้อขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียง และการ แลกเปลี่ยนข้ามภาคต่อไปในอนาคต

3.2.7 โครงการวิจัยท้องถิ่น : โครงการวิจัยท้องถิ่น เรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวทาง แก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลท่าเสา อำเภอโทร โยค จังหวัดกาญจนบุรี” ที่แกนนำกลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันน่าจะทำได้ข้อมูล พื้นฐานของชุมชนครบถ้วน สามารถนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนและเป็นแนวทาง ในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 จุดอ่อนของกลุ่มแกนนำ

3.3.1 ความพร้อมของแกนนำกลุ่มด้านภาวะครอบครัว : ในการทำงานเพื่อส่วนรวมนั้นต้องอาศัยความทุ่มเท เสียสละในหลายๆ ด้าน ทั้งในแง่ของทุน เวลา และโอกาสที่จะได้ดูแลครอบครัวอย่างเต็มที่ บางครั้งต้องสละเวลาและรายได้จากการประกอบอาชีพประจำวัน หากครอบครัวไม่มีความพร้อมและความเข้าใจก็จะก่อให้เกิดปัญหาทางครอบครัวซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกิจกรรมกลุ่มได้ ดังที่แกนนำกลุ่มบางท่านเคยประสบอยู่ช่วงหนึ่งแต่ก็สามารถทำความเข้าใจและผ่านพ้นปัญหานั้นมาได้

3.3.2 ขาดพื้นที่ทำกิน : เนื่องจากพื้นที่ทำกินในชุมชนท่าเสาร้อยละ 50 เป็นของนายทุนจากภายนอกชุมชนที่เข้าไปกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้าน จึงทำให้ชุมชนท่าเสาเกิดปัญหาเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน ปัญหาแรงงานรับจ้าง ปัญหาการว่างงาน และปัญหาภาวะหนี้สินของชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งภาวะปัญหาดังกล่าวสามารถส่งผลกระทบต่อกระตือรือร้นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และความเข้มแข็งของชุมชนได้

3.3.3 ขาดบทบาทการทำงานเพื่อชุมชน : ปัจจุบันยังไม่มีผู้สืบทอดการดำเนินงานกลุ่มอย่างเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด มีแต่ทีมทำงานที่เป็นคณะทำงานในปัจจุบันเท่านั้น ไม่มีการถ่ายทอดสืบสานไปสู่คนในรุ่นต่อไป อาจส่งผลให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานในระยะต่อไปได้

3.3.4 ขาดระบบจัดเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน : เนื่องจากยังไม่มี การจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนอย่างเป็นระบบ และข้อมูลบางส่วนที่มีอยู่ก็ไม่ทันสมัย รวมถึงขาดการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชนอาจทำให้การวางแผนการจัดการกลุ่มไม่สอดคล้องกับปัญหาที่มีอยู่ได้

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันแกนนำกลุ่มและชุมชนกำลังทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งอยู่ในช่วงเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้น หากโครงการวิจัยดังกล่าวเสร็จสิ้นก็จะช่วยกำจัดจุดอ่อนดังกล่าวนี้ไปได้

4. ประสิทธิภาพด้านการแลกเปลี่ยนชุมชน

4.1 การแลกเปลี่ยนของชุมชนในอดีต

ชุมชนท่าเสา มีวัฒนธรรมด้านการแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีตเมื่อมีชาวบ้านมาอาศัยตั้งหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ในพื้นที่จำนวนมากขึ้น จนเริ่มเป็นชุมชนเด่นชัดเมื่อประมาณหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านซึ่งทำการเกษตรเป็นอาชีพหลักมีการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างเครือญาติและมีการลงแขก เอาแรงกันภายในชุมชน ในด้านวัตถุสิ่งของก็มีการแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น เอาเครื่องจักสาน หรือเสื้อผ้าที่ทอเองไปแลกข้าว เครื่องมือทำการเกษตรก็มีแลกเปลี่ยนกันหรือหยิบยืมกันภายในชุมชน พืชผักผลไม้ก็มีการแลกเปลี่ยนกัน เช่น ครั้วเรือนที่ปลูกมะนาว แลกเปลี่ยนกับครั้วเรือนปลูกมะเขือ เป็นต้น พืชผักผลไม้ที่มีในไรสวนผู้ที่เป็เครือญาติภายในชุมชนก็สามารถไปเก็บกินฟรีได้ ชาวบ้านเล่าว่าสมัยก่อนป่ามีความอุดมสมบูรณ์สัตว์ป่าและพืชผักของกินต่างๆ เก็บตรงไหนก็ได้กิน ใคร ได้อะไรมาก็นำมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน การแลกเปลี่ยนภายในชุมชนใน

ระยะแรกส่วนใหญ่จึงเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างแรงงานต่อแรงงาน และสิ่งของกับสิ่งของ การซื้อขายแลกเปลี่ยนที่เป็นเงินตราก็มีอยู่บ้าง

นอกจากการซื้อขายแลกเปลี่ยนภายในชุมชนแล้ว ชุมชนท่าเสายังมีการติดต่อกับสังคมภายนอก เนื่องจากมีทางรถไฟที่มีมาตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และในปี 2518 มีถนนเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถนำสินค้าทางการเกษตร ไปซื้อขายแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในพื้นที่อำเภออื่นๆ เช่น อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยนำสินค้าไปฝากไว้ที่บ้านญาติในต่างถิ่นโดยคิดราคาตามที่ซื้อขายกันในท้องถิ่นนั้นๆ

4.2 การแลกเปลี่ยนของชุมชนท่าเสาในปัจจุบัน

ปัจจุบันระบบการแลกเปลี่ยนของชุมชนท่าเสาแทบจะเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง จากอดีตที่เคยมีการแลกเปลี่ยนแรงงานหรือการลงแขก/เอาแรงกันภายในชุมชน ก็เปลี่ยนเป็นการรับจ้างโดยคิดค่าจ้างแรงงานตอบแทน ด้านครอบครัวหรือญาติที่เคยเป็นครอบครัวขายก็เปลี่ยนเป็นครอบครัวเต็มมากขึ้นซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตในด้านการใช้แรงงานในระบบเครือข่าย ไปเป็นการใช้แรงงานภายในครอบครัว ด้านการเพาะปลูกมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมโดยชาวบ้านปลูกพืชหลายชนิดเพิ่มขึ้น ปลูกในปริมาณมากขึ้น และปลูกเพื่อการค้ามากกว่าปลูกเพียงเพื่อพอกินในครัวเรือน เมื่อก่อนชุมชนเคยปลูกข้าวกินเอง ปัจจุบันต้องซื้อข้าวจากภายนอก เพราะข้าวที่ผลิตได้ในชุมชนไม่พอเพียงต่อการบริโภค

ชุมชนลดพื้นที่ในการปลูกข้าวมาได้ประมาณ 20 ปีแล้ว เนื่องจากมีนายทุนเข้าไปกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้าน โดยเฉพาะช่วงที่มีการกว้านซื้อที่ดินมากที่สุด คือ ช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2520 คือเมื่อมีถนนลูกรัง และถนนลาดยางตัดผ่านหมู่บ้าน โดยนายทุนส่วนมากได้เข้ามากว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้าน เพื่อเก็งกำไร สร้างรีสอร์ท และลงทุนทำการเกษตร โดยว่าจ้างแรงงานต่างด้าว (พม่า-มอญ) ทำให้บางครั้งเมื่อแรงงานต่างด้าวเหล่านั้นถูกทางราชการจับได้หรือถูกจับไล่ก็มักมาอาศัยทำกินและเป็นแรงงานราคาถูก (ค่าแรงต่ำ) อยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นที่เป็นปัญหาต่อเกษตรกรในพื้นที่

หลังจากที่มีถนนลาดยางตัดผ่านหมู่บ้านได้ไม่นาน ประมาณ ปี พ.ศ.2525 ไฟฟ้าก็ได้เข้ามาสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มซื้อสินค้าจากภายนอกมากขึ้น มีพ่อค้าเร่ แผงลอย นำสินค้าประเภทเสื้อผ้าเครื่องใช้ไฟฟ้าประเภทต่างๆ เข้าไปขายในชุมชนมากขึ้น เสื้อผ้า และสิ่งของต่างๆ ที่เคยผลิตได้เองก็ถูกละทิ้งขาดการสืบทอดจนลืมนั่นสูญสิ้นไปจากชุมชน เพราะมองว่าการผลิตเองมีความยุ่งยากและเสียเวลามาก ผู้ใช้เงินซื้อไม่ได้ มีความสะดวกสบายกว่ากันมาก จากความคิดดังกล่าวทำให้ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยต้องไปซื้อเสื้อผ้าในตลาดนัด ตลาดท่าเสาหรือตลาดไทโรย และในตัวเมืองกาญจนบุรี ซึ่งต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทางไม่น้อย

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ระบบการแลกเปลี่ยนภายในชุมชนในปัจจุบันเป็นระบบการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินตรา การพึ่งพาแรงงานเพื่อทำกินในชุมชนก็เปลี่ยนเป็นการใช้แรงงานภายในครอบครัวและการว่าจ้างแรงงานด้วยระบบเงินตราเช่นกัน

5. วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนามและการเตรียมระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

5.1 วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนามเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเตรียมความพร้อมในระบบแลกเปลี่ยนแก่ชุมชน โดยการไปสัมผัสภาพณ์ จัดเวทีชาวบ้าน สนทนากลุ่ม การเล่นเกมส์ และบทบาทสมมติ ซึ่งในช่วงที่ผ่านมานั้นทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ สร้างความชัดเจนเกี่ยวกับระบบการหมุนเวียนของเงินในชุมชน รู้ว่าเงินของตนเองนั้นมีที่มาอย่างไร เงินไหลออกไปอย่างไร และอยู่ที่ใคร ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมในการทำงานภาคสนามเพื่อเตรียมความพร้อมการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง พอสรุปได้ ดังนี้

5.1.1 เวทีสร้างความเข้าใจกับแกนนำกลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา และแกนนำชุมชนท่าเสา วันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2546 ณ ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

สรุปสาระสำคัญของการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างทีมวิจัยและแกนนำชุมชนท่าเสาได้ดังนี้

(1) ความสำคัญ/จำเป็นที่ต้องการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง รวมทั้งได้สนทนาถึงที่มาที่ไปของระบบเศรษฐกิจเงินตราในสังคมไทยและสังคมโลก การค้าในตลาดโลก และการเอาเปรียบของบริษัทข้ามชาติในรูปแบบต่างๆ

(2) ระบบสวัสดิการในประเทศต่างๆ ที่เกื้อหนุนให้เกิดความเท่าเทียมในด้านปัจจัย 4 ของคนในสังคม

(3) การพัฒนารูปแบบและการดำเนินงานของกลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ซึ่งปัจจุบันพบว่ายังคงเป็นรูปแบบเดิม คือสั่งสินค้าจากในเมืองมาจำหน่าย โดยมีระบบปันผลและสวัสดิการในการจูงใจสมาชิก ยังไม่พบสินค้าท้องถิ่นในร้านค้าชุมชน จึงควรส่งเสริมและให้ความรู้แก่เกษตรกรในพื้นที่ท่าเสาในด้านการแปรรูปสินค้าจากวัตถุดิบในท้องถิ่น รวมทั้งการบรรจุและการเก็บรักษา เพื่อให้เกิดผลผลิตของชุมชนที่สามารถวางจำหน่ายในร้านค้าชุมชน ซึ่งอาจก่อให้เกิดระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนได้ในอนาคต

(4) การพัฒนาความรู้และทักษะแก่เกษตรกรในชุมชนท่าเสา เกี่ยวกับการทำการเกษตรแบบ “พุทธเกษตร” เช่น การปลูกผัก-ผลไม้อินทรีย์ การใช้สารชีวภาพ ซึ่งเกื้อกูลต่อสภาพแวดล้อมและส่งผลดีต่อสุขภาพของตนเองและผู้อื่น

(5) การขยายกิจการศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนให้เป็น “ตลาดนัดสินค้าเกษตร” โดยได้รับงบประมาณจากโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจตำบล ปัจจุบันกำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง โรงเรือนคาดว่าจะเสร็จสมบูรณ์พร้อมเปิดดำเนินการได้ประมาณปลาย พ.ศ.2546 นี้

5.1.2 เวทีประชุม การจัดตั้งร้านค้าชุมชนระดับจังหวัด จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2546 ณ สถาบันราชภัฏกาญจนบุรี อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีผู้สนใจจากหลายองค์กร/ชุมชน ในจังหวัดกาญจนบุรี เข้าร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็น

ทั้งนี้ที่ประชุมได้มีข้อสรุปจากการอภิปรายและการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นดังนี้

(1) การจัดตั้งร้านค้าชุมชนระดับจังหวัดเป็นงานใหญ่ ต้องมีข้อมูลที่ชัดเจนในทุกๆ เรื่อง ตลอดจนต้องมีความพร้อมในด้านของเงินทุน บุคลากร และกลไกการดำเนินงาน

(2) ต้องมีการประสานความร่วมมือและสร้างความเข้าใจกับหน่วยงานต่างๆ ทุกภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานของรัฐ บริษัทห้างร้านภาคเอกชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน ทั้งนี้คนที่เข้าร่วมโครงการจัดตั้งร้านค้าชุมชนจังหวัด ต้องทำงานภายใต้ฐานความคิดเดียวกัน กล่าวคือต้องมี “จิตสาธารณะ” ควบคู่กับการได้รับผลประโยชน์ที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ร้านค้าชุมชนในระดับท้องถิ่นเป็นหลัก

(3) ต้องมีการคัดสรรบุคลากรในส่วนของการบริหารจัดการร้านค้า โดยพิจารณาจากคุณสมบัติในหลายๆ ด้าน ได้แก่ พื้นความรู้และประสบการณ์ ความอดทน ความมีน้ำใจ เป็นต้น ถ้าสามารถได้บุคลากรร่วมงานที่เป็นมืออาชีพในการจัดการบริหาร ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพชุมชน จะเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

(4) ต้องมีระบบข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัย ทั้งในด้านของประเภทและปริมาณสินค้าที่จะวางจำหน่ายในร้านค้าชุมชนทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น โดยพิจารณาจากความสามารถในการผลิตสินค้าชุมชนในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนกำลังซื้อของคนในแต่ละชุมชน ร้านค้าชุมชนระดับจังหวัดจะเป็นตัวเชื่อมโยงข้อมูล ประสานงาน แลกเปลี่ยนสินค้า ให้แก่ร้านค้าระดับท้องถิ่น ทั้งสามารถสร้างอำนาจในการต่อรองกับบริษัทผู้ผลิตรายใหญ่ หากในอนาคตกิจการของร้านค้าก้าวหน้า มีกำลังซื้อเพิ่มขึ้น อาจมีการสต็อกสินค้าเพิ่มและพัฒนาเป็นคลังสินค้า สามารถสั่งซื้อจากบริษัทผู้ผลิตโดยตรงในปริมาณที่มากขึ้น ซึ่งจะทำให้สินค้าจำหน่ายได้ในราคาถูกลง สามารถแข่งขันกับร้านค้าย่อยหรือตลาดนัดที่ดึงเม็ดเงินจากชุมชนออกไป

(5) การศึกษาข้อมูลและประสานเครือข่ายร้านค้าชุมชนระดับท้องถิ่นที่จะเป็นกลุ่มนำร่องให้กับร้านค้าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี ได้มีการแบ่งพื้นที่รับผิดชอบดังนี้

- คุณวิกิจ แก้วจิตรคงทอง รับผิดชอบในพื้นที่ตำบลท่าเสา และตำบลวังกระแจะ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

- คุณทศพร อินทรคุปต์ รับผิดชอบในพื้นที่ตำบลบึงดี ตำบลวังสิงห์ ตำบลลุ่มลุ่ม ตำบลศรีมงคล และหมู่บ้านไทรรัตน์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ทั้งนี้ข้อมูลที่ต้องการ ได้แก่ ประเภทและราคาของสินค้าที่ใช้อุปโภคบริโภคในชุมชน สิ่งที่ชุมชนผลิตได้ และความต้องการลงทุนของสมาชิกของชุมชน

5.1.3 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพึ่งตนเอง วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2546 ณ ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี โดยเป็นการประชุมและจัดเวทีชุมชนร่วมกับศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดกาญจนบุรี

การประชุมครั้งนี้ เป็นการจัดเวทีเพื่อเตรียมความพร้อมของนักวิจัยท้องถิ่นชุมชนท่าเสาและสมาชิกชุมชนท่าเสา ในโครงการวิจัยท้องถิ่น เรื่อง “การศึกษารูปแบบและแนวทางในการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี” โดยแกนนำชุมชนท่าเสาได้ร่วมกับสมาชิกบางส่วน of ชุมชนค้นหาประเด็นที่เป็นคำถามร่วมของชุมชน และต่อมาได้พัฒนาเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมีแนวคิดหลักคือการพึ่งตนเองของชุมชน ภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง แกนนำของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อ ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นอีกชุมชนหนึ่งในพื้นที่วิจัยภาคสนามของโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ที่ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุมครั้งนี้ด้วย

หลังจากที่ได้มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ครั้งนี้แล้ว ตัวแทนของชุมชนทั้ง 2 คือ (1) ชุมชนท่าเสา จังหวัดกาญจนบุรี และ (2) ชุมชนหนองอ้อ จังหวัดราชบุรี ได้บอกเล่าความเป็นมาของแต่ละชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพปัญหาและกิจกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยมีทีมวิจัยภาคสนามของโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง และทีมประสานงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดกาญจนบุรีเป็นผู้ตั้งประเด็นการซักถามเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนของแต่ละชุมชน

สมาชิกจากชุมชนทั้ง 2 ชุมชนได้มีการนำเสนอข้อมูลและความคิดเห็นที่หลากหลาย หลังจากนั้นได้มีการแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อระดมสมองในการค้นหาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืน โดยมีโจทย์/คำถามประจำกลุ่มที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้สมาชิกจากทั้ง 2 ชุมชนสามารถเลือกเข้ากลุ่มที่มีโจทย์/คำถามที่ตนเองสนใจ ทีมวิจัยภาคสนามได้เข้าสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในแต่ละกลุ่มย่อย พบว่าสมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้-ความเข้าใจถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาด้านภาวะเศรษฐกิจในชุมชน ภาวะหนี้สินที่ชุมชนประสบอยู่ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม พบว่ามีสมาชิกเพียงบางส่วนที่มีความคิดสร้างสรรค์ กล่าวคือนอกกรอบและ

เชื่อมั่นในความสามารถของชุมชนที่จะพึ่งตนเอง ในขณะที่สมาชิกที่เหลือจะติดอยู่กับวิธีคิดแบบเดิม คือคิดพึ่งพาผู้อื่นและเน้นเรื่อง “เงิน” เป็นหลัก

จากนั้นได้มีการนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยต่อเวทีใหญ่ ทั้งนี้สาระสำคัญที่สรุปได้จากเวทีดังกล่าว มีดังต่อไปนี้

(1) บทเรียนของชุมชนท่าเสา พบว่าชุมชนท่าเสาได้มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างพลังในการแก้ไข และจัดการปัญหาของชุมชน โดยมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องมาโดยตลอด ได้แก่ การส่งเสริมอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ โดยการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมืองและกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ การเก็บออมเงิน ชุมชนในรูปแบบของธนาคารและหุ้นร้านค้าชุมชน โดยการจัดตั้งธนาคารพุทธวิมุตติและร้านค้าชุมชน ท่าเสาการลดการไหลของเงินออกนอกชุมชนและการลดรายจ่ายครัวเรือน โดยการจัดตั้งร้านค้าชุมชนและปั้มน้ำมันชุมชน ตลอดจนการจัดสวัสดิการสังคม ทั้งด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้าน อาชีพ ให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นต้น การก่อเกิดกิจกรรม ต่างๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากภาวะผู้นำของแกนชุมชนท่าเสา และการได้รับโอกาสในการเปิดโลกทัศน์ ด้วยการเข้าร่วมเวทีการประชุมต่างๆ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้เครือข่ายในการทำงาน

อย่างไรก็ตาม ผลของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ณ สภาพปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ไข ปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนท่าเสาได้ ดังนั้นแกนนำชุมชนจึงได้คิดที่จะนำงานวิจัยมาใช้เป็น เครื่องมือในการหาคำตอบว่า ทำอย่างไรชุมชนท่าเสาจะสามารถพึ่งพาตนเองได้ สามารถสร้างชุมชน ที่เป็นสุข สร้างพลังชุมชนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน? งานวิจัยท้องถิ่นของชุมชนท่าเสาในระยะแรก จะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชนจากแบบสอบถามรายครัวเรือน ซึ่งจะนำมาพัฒนาเป็น ฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการประชุมประชาคมหมู่บ้าน ชี้แจงและอธิบาย ประชาคมหมู่บ้านให้เข้าใจว่าชุมชนจะได้รับประโยชน์อย่างไรจากข้อมูลเหล่านี้ จากนั้นจะคัดสรร คนที่เหมาะสมลงสำรวจข้อมูล สรุปผล วิเคราะห์ผล และนำเสนอข้อมูลจากการวิเคราะห์ให้ ประชาคมหมู่บ้านได้รับรู้ สุดท้ายจะเป็นการวางแผนร่วมกันของชุมชน เพื่อหาแนวทางและรูปแบบ การพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถที่ชุมชนมีอยู่

(2) บทเรียนของชุมชนหนองอ้อ พบว่าชุมชนหนองอ้อประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่นเดียวกัน จากสภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง และสภาพการ ขาดที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ประชากรในชุมชนหนองอ้อส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง จากการสำรวจ ข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของชุมชนหนองอ้อ พบว่าครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 50 เป็นหนี้ และเมื่อรวม ยอดภาวะหนี้สินของชุมชนหนองอ้อซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งหมู่บ้าน พบว่ามีภาวะหนี้สินสูงถึง 13 ล้านบาท

แกนนำชุมชนหนองอ้อได้พยายามหาวิธีการแก้ไขปัญหามาของชุมชนด้วยการจัดตั้งกลุ่มที่จะ สะสมทรัพย์บ้านหนองอ้อขึ้นเมื่อกลางปี 2545 แนวคิดในการทำงานด้านกลุ่มที่จะสะสมทรัพย์

เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การดำเนินงานกลุ่มสังจะฯ และการศึกษาดูงานเครือข่ายกลุ่มสังจะฯ ในพื้นที่ภาคตะวันออก ณ เดือนมิถุนายน 2546 นี้ กลุ่มสังจะฯ สะสมทรัพย์สินบ้านหนองอ้อดำเนินงานมาทั้งสิ้นเป็นระยะเวลา 11 เดือน มีวงเงินหมุนเวียนประมาณ 500,000.00 บาท และพบว่ากระบวนการกลุ่มสังจะฯ สามารถช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคีร่วมมือ ร่วมใจ และมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

กลุ่มสังจะฯ สะสมทรัพย์สินบ้านหนองอ้อสามารถช่วยแก้ไขปัญหากลุ่มสมาชิกชุมชนหนองอ้อได้ในระดับหนึ่ง แต่ในด้านฐานคิดของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้น แกนนำชุมชนหนองอ้อได้ให้ข้อมูลว่าสมาชิกส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญเรื่อง “เงิน” เป็นหลัก ไม่ได้ตระหนักถึง “หัวใจ” ของกระบวนการ กลุ่มสังจะฯ ซึ่งเน้นเรื่อง การประหยัคคอดออมหรืออุดหนุน ความสามัคคีและความเอื้ออาทรต่อกัน ตลอดจนการมีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความมีคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นจึงพบว่าสมาชิกบางส่วนยังคงใช้จ่ายในเรื่องที่ฟุ่มเฟือย มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวเนื่องกับอบายมุข สำหรับสมาชิกบางรายนอกจากจะไม่สามารถ “อุดหนุน” ที่มีอยู่ให้ลดลงได้แล้ว ยังกลับกลายเป็นการ “เพิ่มภาระหนี้สิน” อีกด้วย

แกนนำชุมชนหนองอ้อมีความคิดที่จะใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง โดยการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การวางแผน เพื่อหาคำตอบอย่างเป็นระบบ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันภายใต้โครงการวิจัย ซึ่งประสบการณ์ในการทำวิจัยท้องถิ่นของชุมชนท่าเสาที่ได้เริ่มดำเนินการไปก่อนแล้วนั้น จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ของชุมชนหนองอ้อต่อไปในอนาคต

แกนนำชุมชนทั้งสองที่เข้าร่วมการประชุมในครั้งนี้ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า การจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนนั้นเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างเสริมวิถีคิดที่เป็นระบบให้แก่ชุมชน การถูกตั้งคำถามนำมาซึ่งการคิดทบทวนเพื่อหาคำตอบที่ถูกต้องเหมาะสม ในบางครั้งอาจได้รับข้อคิดเห็นและมุมมองอื่นๆ ที่สะท้อนจากพื้นฐานประสบการณ์ที่แตกต่างจากที่ตนเองมีอยู่ ทำให้มีกรอบแห่งการอ้างอิงที่กว้างขวางขึ้น นอกจากนั้นแล้ว “ความเป็นกัลยาณมิตร” ได้เกิดขึ้นแก่ทั้งชุมชนท่าเสาและชุมชนหนองอ้อ ซึ่งจะเป็นฐานที่มั่นคงในการร่วมพัฒนาเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งและระบบแลกเปลี่ยนชุมชนต่อไป

5.1.4 เวทีชุมชนท่าเสา “เกมส์และบทบาทสมมติ” โครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง วันที่ 20 สิงหาคม 2546 ณ ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน ค.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

การจัดเวทีชุมชนครั้งนี้ สรุปผลได้ ดังนี้

(1) มีการระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหาของชุมชน พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ปัญหาสินค้าเกษตรไม่มีคุณภาพและราคาถูก ปัญหาครอบครัวและความยากจน ปัญหาความอยู่รอดในการดำเนิน

ชีวิต ปัญหาหนี้สินและขาดแคลนที่ดินทำกิน ปัญหาความไม่สามัคคีในหมู่คณะเนื่องจากตัวกลางประสานงานไม่สำเร็จและถือทิฐิ ปัญหาเงินทุน และกลุ่มอิทธิพลเอารัดเอาเปรียบ ชาวบ้านไม่ได้รับความเป็นธรรม ปัญหาการไม่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ เช่น เจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาและไม่มีควมตื่นตัวในการแก้ปัญหาของชุมชน

(2) มีการจัดเล่นเกมสัปดาห์ชุมชน 2 รอบ เพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

ข้อสรุปจากการเล่นเกมสัปดาห์ในรอบที่ 1 ได้สะท้อนให้เห็นสภาพที่แท้จริงของชุมชนว่า เงินไหลออกจากชุมชนอย่างไร ไหลไปทางไหน จำนวนเท่าไร อาชีพรับจ้าง/ขายแรงงานเมื่อไม่มีใครจ้างทำให้ไม่เกิดรายได้ เกิดการกู้ยืมเงินทุนจากนายทุนภายนอกชุมชน ชุมชนมีภาระหนี้สินมากขึ้น เงินทุนในชุมชนลดลง คนภายนอกได้แก่ นายทุนและร้านค้า มีเงินมากขึ้น การที่นายทุนเงินกู้ภายนอกชุมชนมีเงินสดอยู่ในมือน้อยลง หมายถึงการที่เงินไปอยู่ที่ชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น นั่นก็คือชาวบ้านเป็นหนี้มากขึ้น

ข้อสรุปการเล่นเกมส์ในรอบที่ 2 พบว่า สมาชิกที่ร่วมเล่นเกมสัปดาห์และบทบาทสมมติใช้เวลาคิดมากขึ้น มีการคิดทบทวนถึงประเภทและราคาของสินค้าที่จะต้องซื้อเพิ่มขึ้น โดยเลือกซื้อเฉพาะสินค้าที่จำเป็นและมีการวางแผนในการใช้เงินมากขึ้น เมื่อคำนวณเงินคงเหลือรวมสุทธิของชุมชนพบว่ามียอดเงินสูงกว่าการเล่นเกมส์ในรอบแรก สมาชิกได้เรียนรู้ว่าการจัดตั้งร้านค้าชุมชนและการใช้บัตรชุมชนควบคู่กับการใช้เงินจะช่วยให้เงินไหลออกนอกชุมชนน้อยลง มีเงินหมุนเวียนอยู่ในชุมชนมากขึ้น ทำให้ลดการพึ่งพาเงินบาทและเพิ่มเงินออม การขอยืมบัตรชุมชนมาใช้โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ยทำให้สามารถลดภาระหนี้สินของชุมชนได้ รวมทั้งสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ด้วย นายทุนและคนภายนอกชุมชนมีรายได้ลดลงจากการที่ชุมชนมีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างรอบคอบมากขึ้น นอกจากนั้นยังเกิดการหมุนเวียนของทรัพยากรในชุมชนคือสามารถนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่ม การที่ผู้ผลิตสามารถขายผลผลิตได้โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางทำให้ได้รับรายได้เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านด้วย

จากสถานการณ์จำลองที่ได้สร้างขึ้นให้แกนนำและสมาชิกชุมชนท่าเสาได้ร่วมกันแสดงบทบาทภายใต้ “เกมส์บัตรชุมชน” นี้ ทำให้ชุมชนท่าเสาได้เข้าใจถึงแนวคิดและเห็นถึงประโยชน์ของระบบการแลกเปลี่ยนชุมชน ซึ่งแกนนำได้ให้ความคิดเห็นว่าควรมีการสร้าง ความเข้าใจในเรื่องระบบการไหลเวียนของเงินให้กับสมาชิกทุกคนในชุมชนเช่นเดียวกับสมาชิกที่เข้าร่วมเล่นเกมสัปดาห์ในครั้งนี้ สิ่งที่สำคัญคือจะทำอย่างไรให้ชุมชนใช้จ่ายอย่างมี “สติ” ต้องมีการช่วยกันสร้างจิตสำนึกในการใช้เงินโดยให้เงินไหลออกนอกชุมชนน้อยที่สุด และทำอย่างไรให้คนไม่ตกเป็น “ทาสน้ำเงิน”

เวทีได้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวางถึงความเป็นไปได้ แนวทางและรูปแบบในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่ท่าเสา โดยแนวคิดของชุมชนท่าเสา คือ การจัดทำสหกรณ์หรือร้านค้าชุมชน ตลอดจนการสร้าง “ตลาดกลาง” เพื่อให้สินค้าเกษตรจากชุมชนมาวางจำหน่ายสำหรับคนที่ไม่มีทุนแต่เป็นคนมีความชำนาญเพื่อย่อยขายจะประกอบอาชีพ ทางร้านค้าจะให้ทุนและเครื่องมือทางการเกษตร โดยจะคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำ นอกจากนั้นจะมีการจัดสวัสดิการของชุมชนโดยใช้ส่วนหนึ่งของเงินกำไรที่ได้จากร้านค้าและตลาดกลางดังกล่าว แนวคิดนี้เป็นรูปธรรมสามารถตอบสนองความต้องการของคนในระดับรากหญ้าได้โดยเสมอภาค

แกนนำชุมชนท่าเสาได้สะท้อนประเด็นปัญหาการใช้ “บัตรชุมชน” ว่าเป็นเรื่องยุ่งยากหากจะนำมาใช้ในทางปฏิบัติ สภาพพื้นที่ทางภาคอีสานที่มีการแลกเปลี่ยนกันด้วยเบี้ยชุมชนนั้นอาจสามารถทำได้เนื่องจากเป็นชุมชนที่หนาแน่น และเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนสินค้าจำนวนน้อยที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ หากจะนำมาใช้ในพื้นที่ชุมชนท่าเสาซึ่งชุมชนอยู่กระจัดกระจายในพื้นที่ห่างไกลกันคงจะเป็นไปได้ยากนอกจากนั้นแล้วชาวบ้านในชุมชนไม่นิยมการจดบันทึก ไม่ชอบขั้นตอนการแลกเปลี่ยนที่ซับซ้อน และหากจะมองภาพรวมการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่มีอยู่ ณ ปัจจุบันในชุมชนท่าเสา การใช้บัตรชุมชนคงไม่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาได้ แต่อย่างไรก็ตามรูปแบบดังกล่าวมีข้อดีคือเป็นการสร้างวัฒนธรรมความเอื้อเพื่อ เอื้ออาทรของชุมชนให้กลับคืนมา

5.1.5 เวทีสัมภาษณ์ข้อมูลผู้บริหารและแกนนำชุมชนท่าเสา วันที่ 30 กันยายน 2546 ณ ศูนย์ สถิติการเกษตรร้านค้าชุมชน ต.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี

ผู้บริหารและแกนนำชุมชนจำนวน 2 ท่านที่ได้ให้ข้อมูลแก่ทีมวิจัย คือ

1. นายพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา
2. นายวิกิจ แก้วจิตคงทอง ประธานกรรมการร้านค้าชุมชนท่าเสา

จากการสัมภาษณ์สามารถสรุปประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

(1) ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดตั้งศูนย์สถิติการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา

- ผู้นำกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มุ่งมั่น เสียสละ มีความตั้งใจในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชน
- ผลประโยชน์ที่สมาชิกได้รับตอบแทนร่วมกัน และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ว่าเมื่อชุมชนรวมตัวกันแล้วสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้
- การหนุนเสริมจากองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภายนอกชุมชน
- การบริหารจัดการด้วยความโปร่งใส ชุมชนตรวจสอบได้

(2) การใช้ศูนย์สถิติการเกษตรร้านค้าชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

- พัฒนาให้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยทุกคนในชุมชนสามารถนำสินค้าและผลผลิตของตนมาวางขายหรือแลกเปลี่ยนกัน เพราะเป็นเส้นทางผ่านของนักท่องเที่ยวสามารถจะมาแวะซื้อได้

- ส่งเสริมให้มีการทำเกษตรอินทรีย์พืชปลอดสารพิษซึ่งเป็นความต้องการส่วนมากของคนเมืองที่อยากมีสุขภาพดี
- เป็นศูนย์ประสานการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
- จัดทำเครือข่ายสินค้าข้ามพื้นที่ข้ามภาค แต่ยังคงตัวกลางที่จะเชื่อมประสาน

ในฐานะที่มีบทบาทเป็นทีมบริหารของชุมชนท่าเสาโดยรับตำแหน่งประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสาในสมัยปัจจุบัน และได้ทำงานด้านการเมืองภาคประชาชนในพื้นที่ท่าเสามาโดยตลอด คุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง ได้ให้ข้อมูลว่าการสร้างระบบการเรียนรู้ให้กับชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะเมื่อชุมชนมีความรู้ในเรื่องของอำนาจ สิทธิ และหน้าที่ของเขา การทำงานของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหรือฝ่ายบริหารจะสะดวกและมีประสิทธิภาพขึ้น การจัดทำแผนต่างๆ เพื่อพัฒนาตำบลจะเป็นแผนที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้

จากประสบการณ์ในการทำงานหลากหลายกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนท่าเสา คุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง กล่าวเน้นว่า การพัฒนา “คน” เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การให้โอกาสทางการศึกษาแก่บุตรหลานของคนในชุมชนเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องกระทำอย่างเร่งด่วน ทำอย่างไรจะสามารถส่งเสริมและพัฒนาศึกษาของคนในชุมชนให้ทัดเทียมกับผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนเมือง หากยังมีความแตกต่างอย่างมากระหว่างสถาบันการศึกษาในเมืองและในชุมชน คนรุ่นใหม่ย่อมไม่ต้องการเรียนต่อในชุมชนของตนเอง และมักพบว่าเมื่อจบการศึกษาแล้วคนเหล่านี้ไม่นำความรู้กลับมาพัฒนาชุมชนบ้านเกิด ทำอย่างไรจะสร้างเศรษฐกิจชุมชน สร้างงานในชุมชนเพื่อให้บุตรหลานของชุมชนได้กลับมาทำงานอยู่กับครอบครัว เกิดความรักความอบอุ่นในชุมชน ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาระบบเศรษฐกิจและสังคม

สำหรับการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองซึ่งคุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง ได้เข้าร่วมการจัดประชุมและทำเวทีชุมชนมาโดยตลอดนั้น คุณพิพัฒน์มีความเห็นว่าระบบแลกเปลี่ยนในภาคกลางอาจเกิดขึ้นได้ในรูปแบบที่ต้องปรับให้เข้ากับสภาพพื้นที่ เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างเสริมให้ชุมชนมีเศรษฐกิจของตนเองที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ภาคกลางที่ผลิตสินค้าประเภทต่างๆ สามารถทำเครือข่ายเชื่อมโยงกันเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าต่างประเภทกัน ที่สำคัญคือต้องมีการจัดทำฐานข้อมูล อาจอยู่ในรูปแบบของทำเนียบผู้ผลิต-ผู้บริโภค ให้รู้ว่าใครทำอะไร อยู่ที่ไหน มีความต้องการอะไร และผลิตอะไร ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลจะสามารถช่วยประสานเครือข่ายให้ข้อมูลกับประชาชนในพื้นที่ได้ ซึ่งในอนาคตหากมีการกำหนดเป็นนโยบายให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละพื้นที่ น่าจะมีการพัฒนาเป็นเครือข่ายระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ

การได้เข้าร่วมการสัมมนาของโครงการวิจัยและพัฒนาการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ณ วัดมะกรูด ต.ม่วงงาม อ.เสนาห์ จ.สระบุรี ระหว่างวันที่ 3-4 พฤษภาคม 2546 และ ณ วัดไผ่ล้อม อ.เมือง จ. ตราด ระหว่างวันที่ 4-6 กันยายน 2546 นั้น คุณพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง ได้ให้ข้อคิดเห็นว่าได้รับประโยชน์จากกิจกรรมดังกล่าวมาก กล่าวคือได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้เรียนรู้ประสบการณ์อันหลากหลายร่วมกันกับแกนนำของชุมชนอื่นๆจากทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ซึ่งถือเป็นการเปิดโลกทัศน์และมุมมอง ทำให้เข้าใจความสำคัญของระบบแลกเปลี่ยนชุมชนมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันแกนนำของชุมชนท่าเสา ได้รู้จักเพื่อนสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมท่านอื่นๆ อันจะสามารถพัฒนาเครือข่ายระบบแลกเปลี่ยนชุมชนข้ามจังหวัดและภูมิภาคได้ในอนาคต

ในส่วนของนายวิกิจ แก้วจิตคงทอง ประธานกรรมการร้านค้าชุมชนท่าเสา ได้ให้ความคิดเห็นว่าเงื่อนไขในการสร้างชุมชนเข้มแข็งนั้น คือการหล่อหลอมจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกิดความรู้ มีความรัก มีความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานโดยมีจุดหมายปลายทางที่แน่นอน การเกิดร้านค้าชุมชนของคนท่าเสาเป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมกลุ่มอาชีพเสริมรายได้และกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนโดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสาให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากเงินค่าหุ้นของสมาชิก เงินของร้านค้าชุมชนคือเงินของทุกคน ชุมชนจะมีสภาพดีขึ้นถ้าทุกคนช่วยกัน “ประหยัด” การทำร้านค้าชุมชนก็คือการเอาเงินมาลงหุ้น ถือเป็นการออมเงินในระยะยาวของชุมชน

สำหรับแผนพัฒนาชุมชนท่าเสาซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสากำลังดำเนินการจัดทำนั้น คุณวิกิจ แก้วจิตคงทอง ได้ให้ความคิดเห็นว่า การทำแผนเพื่อพัฒนาชุมชนควรทำในลักษณะเป็นองค์รวม คือทั้งด้านอาชีพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ที่สำคัญคือการพัฒนา “คน” ซึ่งจะทำให้ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืน ทำอย่างไรจะ使人สามารถรู้ตัวคน รู้เหตุการณ์ของสังคม และของทั่วโลกได้ สามารถที่จะกำหนดตนเองได้ว่าจะอยู่อย่างไร กำหนดแผนผังของตนเองว่าจะพึ่งตนเองให้มากที่สุด สร้างจิตสำนึกในการทำงานเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้การพัฒนาควรมุ่งเน้นการช่วยเหลือชาวบ้านซึ่งเป็น “คนฐานล่างสุด” ของสังคม ในส่วนของชุมชนเมือง คุณวิกิจ อยากเห็นการพัฒนาคนในด้านพฤติกรรม ทำอย่างไรให้คนมีคุณธรรมมากขึ้น ซึ่งทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันทั้งพระ ครู พ่อและแม่ รวมทั้งชุมชนด้วย ทำอย่างไรจะเกิดคุณธรรมในสังคม เกิดความโปร่งใส เป็นต้นแบบให้กับลูกหลานต่อไป

5.2 การวิเคราะห์รายรับ-รายจ่ายชุมชนท่าเสา

ในส่วนของการวิเคราะห์รายรับ-รายจ่ายของชุมชนท่าเสา ซึ่งจะทำให้มองเห็นสถานภาพทางการเงินการคลังและกระแสการหมุนเวียนของเงินในชุมชนนั้น แกนนำชุมชนท่าเสากำลังดำเนินการจัดเก็บข้อมูลภายใต้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวมาข้างต้น) โดยโครงการดังกล่าวได้รับความร่วมมือจากสถาบันราชภัฏกาญจนบุรี หน่วยราชการต่างๆ ในเขตอำเภอไทรโยค และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชนท่าเสา มีคณะผู้วิจัยหลัก 6 คน คือ

(1) นายพิพัฒน์ แก้วจิตคงทอง	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา
หัวหน้าทีมวิจัย
(2) นายวิกิจ แก้วจิตคงทอง	ประธานศูนย์สาธิตการตลาดร้านค้าชุมชนท่าเสา
(3) นางสาวพันธุ์ แสงพิทยา	กรรมการศูนย์สาธิตการตลาดร้านค้าชุมชน
ท่าเสา
(4) นางสุนัฏญา เหลี่ยมเพ็ง	อาจารย์ 1 ระดับ 4 โรงเรียนพุทธวิมุตติวิทยา
(5) นายไพโรจน์ จันทร์แจ้ง	เจ้าหน้าที่อนามัยบ้านพุเตย
(6) นางสาวชนิษฐา แก้วจิตคงทอง	ตัวแทนเยาวชนตำบลท่าเสา

นอกจากนี้ยังมีคณะผู้วิจัยร่วมซึ่งเป็นตัวแทนเยาวชนตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี อีก 30 คน

ทั้งนี้จะดำเนินการจัดเก็บข้อมูลทั้งสิ้น 11 หมู่บ้าน ในพื้นที่ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยทั้งสิ้น 19 เดือน(เริ่ม 1 มีนาคม 2546-30 กันยายน 2547) โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- (1) จัดเวทีประชาคมเพื่อให้สมาชิกศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชน รวมทั้งแกนนำกลุ่ม และชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานวิจัย ตระหนักถึงประโยชน์ของการทำวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- (2) จัดอบรมให้กับคณะผู้วิจัย เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบ วิธีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล
- (3) จัดทำแบบสอบถามด้านสภาพเศรษฐกิจชุมชนให้ชัดเจน ตลอดจนทำการสำรวจ สังเกต และบันทึกข้อมูลพื้นฐานและสภาพทั่วไปของกลุ่มและชุมชนท่าเสา
- (4) นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เพื่อจัดทำศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนและกำหนดแผนเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

ขณะนี้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นดังกล่าวกำลังอยู่ในขั้นตอนของการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานครัวเรือนและสภาพเศรษฐกิจชุมชนโดยรวม ทั้งนี้คาดว่าจะในช่วงเดือนมกราคม 2547 จะได้รับข้อมูลและผลการวิเคราะห์เบื้องต้น ซึ่งจะสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการวางแผนการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองได้ในระยะต่อไป

5.3 ประเมินการมีส่วนร่วม ความพร้อม ความสนใจ และแรงจูงใจของการจัดระบบแลกเปลี่ยนโดยชุมชน

ถึงแม้ว่าการจัดระบบแลกเปลี่ยนโดยชุมชนในพื้นที่ตำบลท่าเสาจะยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในปัจจุบันนี้ (ตุลาคม 2546) เนื่องจากเงื่อนไขในด้านเวลาและความพร้อมของชุมชน อย่างไรก็ตาม ทีมวิจัยได้ประเมินกลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสาจากทุนเดิมที่ได้ทำงานร่วมกัน

ในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา พบว่าชุมชนท่าเสามีกลุ่มต่างๆ ที่เข้มแข็งภายในชุมชน เช่น กลุ่มฌาปนกิจ ธาราการหมู่บ้าน และกลุ่มศูนย์สาธิตการตลาดร้านค้าชุมชน เป็นต้น โดยเฉพาะแกนนำกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง และเป็นตัวเชื่อมร้อยการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมที่ดีของชุมชน ประกอบกับชุมชนได้ผ่านประสบการณ์ในการเรียนรู้ในแนวทางการมีส่วนร่วมจากการดำเนินงานกลุ่มที่ผ่านมา ซึ่งในแต่ละกิจกรรมของชุมชน ชาวบ้านได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่เริ่มต้น เช่น ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน จนอาจกล่าวได้ว่าแนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมได้กลายเป็นสิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่ในความคิดของชุมชนท่าเสา และนับแต่ได้เริ่มดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการภาคสนามในช่วง 5-6 เดือนที่ผ่านมา กล่าวได้ว่าในอนาคตหากสามารถสร้างกลไกในการจัดตั้งระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ กลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสาภายใต้การนำของแกนนำชุดปัจจุบันจะสามารถดำเนินการในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแบบมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี

ในด้านความพร้อม ความสนใจ และแรงจูงใจของการจัดระบบแลกเปลี่ยนของชุมชนในพื้นที่ตำบลท่าเสา นั้น สามารถประเมินได้ ดังนี้

5.3.1. ความพร้อมของกลุ่มแกนนำ

(1) ด้านบุคลากรและทีมงาน : มีผู้นำกลุ่มที่เข้มแข็ง มีความคิดริเริ่ม มีความรู้ มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์เป็นที่นับถือของชุมชน และมีสมาชิกชุมชนจากกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ที่มีประสบการณ์การทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ แกนนำของกลุ่มมีบทบาทด้านการเมือง/การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งสามารถผลักดันแนวคิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองให้เป็นนโยบายในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนได้

(2) การเสริมหนุนด้านกิจกรรม ทุนและงบประมาณ : ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสาซึ่งมีกิจกรรมเกี่ยวกับการซื้อ-ขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคให้แก่สมาชิกในชุมชน โดยมีแนวคิดหลักที่จะลดต้นทุนคือลดรายจ่ายในด้านปัจจัยพื้นฐาน และเพิ่มรายได้คือการปันผลกำไรคืนสู่ชุมชน ตลอดจนการเพิ่มเงินออมของชุมชนให้มากขึ้นด้วยการระดมหุ้นเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนของร้านค้า ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดในการพึ่งตนเองของชุมชนอันเป็นวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยฯ ดังนั้น การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนและกิจกรรมเสริมอื่นๆ เพื่อให้เกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน จะสามารถดำเนินการได้ในอนาคต นอกจากนั้นเงินทุนเบื้องต้นจากกลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนและงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสาสามารถจะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายของการดำเนินงานในระยะแรกได้

(3) ด้านสถานที่ : ศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสาสามารถใช้เป็นสถานที่เพื่อการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น นัดหมายพูดคุย จัดทำเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือใช้เป็นตลาดนัดแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนในอนาคต ศูนย์สาธิตฯ ดังกล่าวได้รับงบประมาณจากโครงการกระตุ้น

เศรษฐกิจและใช้แรงงานชุมชนในการก่อสร้าง เป็นอาคารหลังใหญ่มีบริเวณกว้างขวางประกอบด้วยลานขายสินค้าและลานจอดรถ มีเนื้อที่ถึง 6 ไร่ และเป็นทำเลที่ดีเพราะตั้งอยู่ใจกลางชุมชน นอกจากนั้นยังสามารถพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านร้านค้าชุมชนเนื่องจากตั้งอยู่ริมทางหลวงสายกาญจนบุรี-ไทรโยค ซึ่งมีเส้นทางคมนาคมสะดวก อีกทั้งเป็นเส้นทางผ่านของนักท่องเที่ยวที่สามารถแวะซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าได้

(4) ความหลากหลายของสินค้าชุมชน : จากความเหมาะสมด้านภูมิโนทัศน์และจากการที่ชาวบ้านในชุมชนท่าเสาส่วนใหญ่มีอาชีพด้านการเกษตร ทำให้ชุมชนท่าเสามีสินค้าที่หลากหลายในการแลกเปลี่ยนกันและกัน เช่น พืชไร่ พืชผักชนิดต่างๆ สมุนไพร ตลอดจนผลผลิตที่เก็บได้จากป่าภูเขาใกล้ๆ หมู่บ้าน นอกจากนั้นชุมชนยังมีแนวคิดที่จะพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรและส่งเสริมการแปรรูปวัตถุดิบการเกษตร อันจะนำมาใช้เป็นสินค้าเพื่อจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนได้ทั้งภายในชุมชนท่าเสาด้วยกันเองและกับชุมชนภายนอก

5.3.2. ความสนใจ และแรงจูงใจของแกนนำและชุมชน

สำหรับความสนใจและแรงจูงใจของชุมชนท่าเสาที่มีต่อการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนนั้นพบว่าชาวบ้านมองว่าการแลกเปลี่ยนชุมชนเป็นระบบที่ดี เป็นแนวคิดที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และเห็นด้วยกับวิธีคิด วิธีการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองสร้างและฟื้นฟูวัฒนธรรมการเอื้ออาทรกันและกันขึ้น แต่ก็มีข้อคิดเห็นว่าการแลกเปลี่ยนโดยใช้บัตรหรือใช้เบี้ยนั้นยังไม่สามารถใช้ได้กับทุกพื้นที่ ในส่วนของภาคอีสานคงจะทำได้โดยแลกเปลี่ยนสินค้าที่ไม่ใช่จำนวนมากๆ แต่ในภาคกลางการนำบัตรหรือเบี้ยมาใช้คงทำได้ไม่สะดวก ทั้งนี้อาจจะพัฒนาการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนได้ในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การจัดทำร้านค้าชุมชน หรือการสร้าง“ตลาดกลางสินค้าและผลผลิตชุมชน” โดยมีแนวคิดที่ชุมชนจะได้มีโอกาสนำสินค้าที่เป็นของตนเองมาวางขายและป้องกันเงินไหลออกภายนอกชุมชน

จากการเล่นเกมส์และบทบาทสมมุติ ซึ่งโครงการวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนฯ ได้นำมาให้ชุมชนท่าเสาได้เรียนรู้กระบวนการไหลของเงินว่า เงินของตนนั่นมีที่มาอย่างไร ไหลออกไปอย่างไร และอยู่ที่ใคร ซึ่งพบว่า เงินไหลมารวมที่ร้านค้าภายนอกชุมชน ในส่วนของชุมชนท่าเสาที่ได้มีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเงินไหลออกนอกชุมชนเป็นเวลา 2 ปีมาแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่าชุมชนท่าเสาได้มีพัฒนาการด้านระบบความคิด “เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง” ในขณะที่ชาวบ้านจากตำบลอื่นในพื้นที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งได้ร่วมสังเกตการณ์การเล่นเกมส์และบทบาทสมมุติได้สะท้อนความคิดว่า ควรจะมีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนในลักษณะเดียวกันกับร้านค้าของชุมชนท่าเสาขึ้นในหมู่บ้านของตนเพื่อเป็นการป้องกันเงินไหลออกภายนอกขณะเดียวกันชาวบ้านชุมชนท่าเสาที่เข้าร่วมเล่นเกมส์ได้เรียนรู้เพิ่มว่าการจดบันทึกค่าใช้จ่าย

ประจำวันเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อจะได้ทราบว่าอะไรควรจ่าย และอะไรไม่ควรจ่าย ควรประหยัดอะไร เพื่อจะทำให้ไม่เป็นหนี้ จะสามารถอุดหนุนในครอบครัวของตนเองได้อย่างไร

นอกจากนั้นแกนนำชุมชนท่าเสาได้ให้ความคิดเห็นในเรื่องการแลกเปลี่ยนสินค้าและผลผลิตระหว่างชุมชนภายใต้เครือข่ายระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค กล่าวคือ เป็นการจกระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนข้ามพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น ชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีผลิตอะไรได้ก็สามารถนำไปแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนจังหวัดต่างๆ ในพื้นที่อีสานได้ เช่น เอาข้าวแลกหน่อไม้ หรืออาหารการกินอย่างอื่นไปแลกข้าว เป็นต้น ซึ่งจากการเข้าร่วมสัมมนาโครงการวิจัยฯ ณ จังหวัดสระบุรีและจังหวัดตราด ตัวแทนชุมชนจากพื้นที่ต่างๆ หลายพื้นที่ได้มีการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันแล้วว่าสามารถเป็นไปได้ ทั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขบริบทชุมชนในพื้นที่ภาคกลางนั้น พบว่าการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันเองภายในชุมชนคงจะเป็นเรื่องที่ยาก เนื่องจากว่าแต่ละบ้านสามารถผลิตสิ่งของต่างๆ ของตนเองได้ในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ซึ่งอาจไม่มีความจำเป็นที่จะนำสิ่งของเหล่านั้นมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน อย่างไรก็ตาม เมื่อมองถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนในอนาคต แกนนำชุมชนท่าเสาได้ให้ความสนใจที่จะจัดตั้งระบบแลกเปลี่ยนชุมชนขึ้นในพื้นที่เช่นกัน

ข้อคิดเห็นของชุมชนท่าเสา ที่กล่าวว่าการจัดทำเครือข่ายสินค้าข้ามพื้นที่/ข้ามภูมิภาคภายในประเทศนั้นเป็นเรื่องที่ดีมาก เพราะจะช่วยทำให้เศรษฐกิจชุมชนในแต่ละพื้นที่เข้มแข็งได้ แต่มีประเด็นที่เป็นคำถามในขณะนี้คือ การขาด “ตัวกลาง” ที่จะเชื่อมประสานเครือข่ายเหล่านี้ แกนนำชุมชนท่าเสาให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ขณะนี้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ นับได้ว่า โครงการวิจัยฯ ได้ช่วยจุดประกายความคิดแต่หากโครงการวิจัยฯ ไม่ช่วยประสานงานต่อ การเชื่อมโยงเครือข่ายเหล่านี้คงเป็นเรื่องยาก หากจะให้ชุมชนลุกขึ้นมาจัดการเองคงเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา โจทย์ที่แกนนำกลุ่มตั้งคำถามคือ จะทำอย่างไรให้โครงการนี้สานต่อไปได้ในอนาคต ซึ่งก็คาดหวังว่างานวิจัยระบบแลกเปลี่ยนชุมชนจะเป็นตัวกลางที่สร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

ในส่วน of พื้นที่ภาคกลางการจกระบบแลกเปลี่ยนซึ่งอาจมีความเป็นไปได้ เช่น ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี หลายพื้นที่สามารถปลูกข้าวได้ เช่น พื้นที่อำเภอพนมทวน ซึ่งหากชุมชนในพื้นที่ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค มีความต้องการสินค้าข้าวและสามารถผลิตสินค้าอื่นๆ ก็อาจแลกเปลี่ยนกันและกันภายในจังหวัดก่อนได้ และในเรื่องของการที่จะจัดตั้งร้านค้าชุมชนระดับจังหวัดกาญจนบุรีก็เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่จะสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนได้เช่นกัน

6. ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดของการจกระบบแลกเปลี่ยนชุมชน

จากการทำงานภาคสนามภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง ในช่วงระยะเวลา 5-6 เดือน คือ ตั้งแต่ช่วงปลายเดือนเมษายน-เดือนกันยายน 2546 นั้น ศูนย์สถิติการเกษตรและร้านค้าชุมชนท่าเสา ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ยังไม่สามารถจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่ชัดเจน กล่าวคือ ยังไม่เกิดกิจกรรมของการแลกเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่ตำบลท่าเสาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งทีมวิจัยมีข้อค้นพบที่เป็นคำอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

6.1 เงื่อนไขด้านเวลาในการสร้างความรู้และความเข้าใจต่อชุมชน

ถึงแม้ว่าชุมชนท่าเสาได้ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันภายใต้กิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมธนาคารหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มผู้เลี้ยงโค ร้านค้าชุมชน และตลาดกลางสินค้าเกษตร อันเป็นกิจกรรมที่สามารถเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน แต่เมื่อได้วิเคราะห์ถึงพัฒนาการของการก่อเกิดและการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวพบว่า แกนนำชุมชนท่าเสาได้ใช้เวลานับ 10 ปี ในการทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มเพื่อเป็นพลังในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เนื่องจากพื้นที่ในเขตตำบลท่าเสาเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงประมาณ 30-40 ปีที่ผ่านมา ชุมชนในพื้นที่นี้เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ชุมชนแล้วอาจเรียกได้ว่า “ชุมชนกึ่งตอน” ซึ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์ในเชิงลึกและแนบแน่นเช่นเดียวกับ “ชุมชนรากแก้ว” ในเขตพื้นที่อื่นๆ ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า ทำให้การรวมตัวของชุมชน การสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในพื้นที่นี้ทำได้ยากและต้องใช้เวลา

ดังนั้น การสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่ที่มีผู้คนหลากหลาย ต่างเชื้อชาติ ต่างความคิด จำต้องใช้ระยะเวลาซึ่งทีมวิจัยคาดว่า ควรจะอยู่ในช่วง 1 ปีครึ่ง – 2 ปี โดยภายใต้ระยะเวลาดังกล่าวจะต้องสร้างกิจกรรมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน มีกิจกรรมที่เป็นการเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจด้านระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่เป็นขั้นตอน เช่น การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนที่ได้ผล การเชิญผู้รู้จากพื้นที่อื่นมาพูดคุยในชุมชน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความรู้และความเข้าใจและตระหนักถึงผลลบของกระแสวัตถุนิยม/บริโภคนิยมต่อชุมชนท้องถิ่นและประเทศ ซึ่งจะทำให้ชุมชนท่าเสาเห็นความสำคัญของการมีเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งและนำไปสู่การจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

อนึ่ง ในช่วงที่ทีมวิจัยได้เข้าทำงานในพื้นที่ตำบลท่าเสานั้น เป็นช่วงที่ชุมชนมีกิจกรรมหลายด้าน มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าเสา มีโครงการตลาดกลางสินค้าเกษตร ซึ่งต้องเร่งจัดสร้างให้เสร็จตามกำหนด มีโครงการจัดตั้งร้านค้าชุมชนจังหวัดกาญจนบุรีทำให้แกนนำชุมชนซึ่งเป็นแกนหลักของนักวิจัยชาวบ้านนั้นมีการกิจต้องเดินทางประชุมในหลายพื้นที่ ขณะเดียวกัน ชาวบ้านในชุมชนท่าเสาต้องใช้เวลาเพื่อร่วมพูดคุยและให้ข้อมูลในเวทีของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นโครงการที่มีระยะเวลาดำเนินการประมาณ 1 ปีครึ่ง (1 มีนาคม – 30 กันยายน 2547) การนัดหมายลงพื้นที่ตำบลท่าเสาของโครงการวิจัยระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในช่วงแรกคือเดือนเมษายน/เดือนพฤษภาคมได้ใช้เวทีชาวบ้านร่วมกับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ชาวบ้านได้สะท้อนความคิดเห็นว่า การมาร่วมเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใต้โครงการวิจัยนั้นได้ประโยชน์ แต่เป็นการเสียเวลาในการประกอบอาชีพและหารายได้ของตนเอง ประกอบกับช่วงเวลาในการทำงานภาคสนามตรงกับฤดูกาลเพาะปลูก จึงทำให้การนัดหมายชาวบ้านเพื่อมาร่วมประชุมทำได้ไม่สะดวกเท่าที่ควร

6.2 เงื่อนไขด้านบริบทชุมชนท่ามกลางกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม

แม้ว่าชุมชนท่าเสาจะอยู่ในพื้นที่ที่ดูเหมือนห่างไกลจากกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจทุนนิยม ทำให้อาจเข้าใจว่าชุมชนท่าเสาน่าจะยังมีวิถีชีวิตและการผลิตในรูปแบบเพื่อความพอเพียงในการบริโภค และอาจจะยังมีหรือสามารถฟื้นฟูระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนแบบเดิมๆ ขึ้นมาได้ แต่จากสภาพการคมนาคมขนส่ง การติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว การมีถนนทางหลวงตัดผ่านกลางตำบล ทำให้ชุมชนท่าเสาเชื่อมต่อกับสังคมภายนอกและอยู่ท่ามกลางกระแสทุนนิยม ข้อมูลจากแกนนำชุมชนที่บอกเล่าเรื่องราวของชุมชนท่าเสาในช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะวิกฤตชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2541-2542 (ช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่) เป็นสถานการณ์ที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดปัญหาซับซ้อนที่ยากต่อการคลี่คลาย ภาวะหนี้สินที่สะสมมายาวนานเนื่องจากการทำการเกษตรพาณิชย์ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ชุมชนต้องตัดสินใจขายที่ดินและกลายมาเป็นกลุ่มคนไร้ที่ดินซึ่งมีมากถึงเกือบครึ่งหนึ่งของครัวเรือนในพื้นที่ท่าเสา ณ วันนี้ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีอาชีพเป็นของตนเองที่มั่นคง เป็นได้เพียงแรงงานรับจ้างซึ่งไม่มีรายได้ที่แน่นอน ไม่สามารถทำการผลิตสินค้าเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ หากจะใช้ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานเพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ก็เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากเช่นกัน เนื่องจากชุมชนท่าเสามีแรงงานส่วนเกินจำนวนมาก โดยเฉพาะการเข้ามาของแรงงานต่างด้าวในพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนและจ้างแรงงานชาวไทย นับเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่แกนนำชุมชนท่าเสากำลังหาหนทางแก้ไข

ขณะเดียวกัน ครัวเรือนเกษตรกรที่ยังคงมีที่ดินทำกินแต่ครัวเรือนดังกล่าวต่างประสบสภาพปัญหาภาวะหนี้สินเช่นกัน ดังนั้น แม้จะมีศักยภาพที่จะผลิตสินค้าที่มีความหลากหลายเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนได้ แต่ยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องวิถีคิด ภายใต้เศรษฐกิจทุนนิยมชาวบ้านเห็น “เงิน” เป็นเรื่องสำคัญ ทุกคนคิดเฉพาะเรื่องเงิน ทุกคนต้องการผลิตสินค้าเพื่อขายและได้เงินเป็นค่าตอบแทนเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ เป็นความต้องการพื้นฐานของชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนและภาวะหนี้สิน ดังนั้นระบบการผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่ในชุมชนท่าเสาจึงยังคงเป็นระบบการผลิตแบบเดิมคือเกษตรพาณิชย์ เน้นการผลิตเพื่อขาย โดยมีพ่อค้าคนกลางจากภายนอกชุมชนมารับซื้อผลผลิตของชุมชนเพื่อนำไปขายต่อยังตลาดในเมืองกาญจนบุรีและตลาดกรุงเทพฯ

ข้อมูลที่ได้รับจากแกนนำชุมชนท่าเสา ทำให้ทราบว่าเกษตรกรผู้ผลิตในพื้นที่ท่าเสาส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้ระบบการพึ่งพานายทุนทั้งในด้านปัจจัยการผลิตและด้านการตลาด เงินลงทุนที่

นำมาใช้ในกิจกรรมการเกษตรมักจะได้มาจากการกู้ยืมนายทุนล่วงหน้า ซึ่งนายทุนมักจะเป็นคนเดียวกับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อผลผลิต จึงทำให้เกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคาผลผลิตที่เหมาะสมได้ นอกจากนั้นในบางกรณี เกษตรกรยังต้องกู้ยืมเงินจากนายทุนมาใช้จ่ายในการดำรงชีวิตในช่วงที่ยังไม่มีผลผลิตทางการเกษตร และมักพบว่าดอกเบี้ยเงินกู้จากนายทุนมีอัตราที่สูงกว่าดอกเบี้ยของธนาคารหมู่บ้านมาก หมายถึง เกษตรกรจะต้องแบกรับภาระหนี้สินซึ่งไม่สามารถคาดเดาได้ว่าจะปลดปล่อยหนี้สินดังกล่าวได้เมื่อใด อย่างไรก็ตาม แกนนำนชุมชนท่าเสายังมีความหวังว่าในอนาคตหากตลาดกลางสินค้าเกษตรของชุมชนท่าเสาเกิดขึ้นและสามารถดำเนินการได้ ชุมชนท่าเสาจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เกษตรกรผู้ผลิตจะสามารถขายผลผลิตของตนได้ในราคาที่สูงขึ้น ซึ่งจะนำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมาสู่ชุมชน คือ สภาพชีวิตที่เสรีขึ้นจากนายทุน

จากการทำเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นชาวบ้านในพื้นที่ท่าเสาที่มีความเข้าใจถึงข้อดีของการจัดระบบแลกเปลี่ยน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการซื้อขายสินค้าชุมชนโดยใช้ “เบี้ย” หรือ “บัตร” นั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ชุมชนเผชิญปัญหาเฉพาะหน้าคือ ภาวะหนี้สินซึ่งจำเป็นต้องหาทางเลือกอื่นที่เหมาะสมกว่า

6.3 เงื่อนไขด้านความพร้อมของทีมวิจัยภาคสนาม

ทีมวิจัยภาคสนามได้เข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนาแลกเปลี่ยนระบบชุมชน ในช่วงประมาณเดือนเมษายน 2546 จากการได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและรายงานต่างๆ ของโครงการวิจัยฯ ทำให้ทราบถึงแนวคิดและวิธีการทำงานด้านการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในระดับหนึ่ง ทีมวิจัยมีความสนใจที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยการลงศึกษาร่วมกับทีมวิจัยภาคสนามในพื้นที่อื่นๆ ที่ได้ดำเนินการไปก่อนหน้านี้แล้ว โดยเฉพาะพื้นที่ในอำเภอกุดชุม จังหวดยโสธร ซึ่งเป็นพื้นที่ภายใต้โครงการระบบเงินตราชุมชน แต่ด้วยข้อจำกัดด้านภารกิจและช่วงเวลาทำให้ไม่สามารถลงพื้นที่ภาคสนามร่วมกับทีมอื่นๆ ได้อย่างที่ตั้งใจไว้ ทีมวิจัยจึงได้ใช้ฐานประสบการณ์และความรู้เดิม ตลอดจนทุนเดิมที่เคยทำงานร่วมกับชุมชนท่าเสาในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมาภายใต้โครงการของสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม เป็นเครื่องมือในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งพื้นความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนเวลาในการทำงานของทีมวิจัยอาจมีไม่มากพอ จึงเป็นผลให้การจัดทำระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในพื้นที่ท่าเสายังไม่เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

อีกประการหนึ่ง ทีมงานวิจัยมีสิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญคือ การขาดผู้ช่วยนักวิจัยที่มีความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อีกทั้งมีการเปลี่ยนผู้ช่วยวิจัยบ่อยครั้ง เนื่องจากงานภาคสนามเป็นงานที่ต้องใช้เวลา ต้องใช้พลังในการทำงานสูง ประกอบกับผู้ช่วยวิจัยมีทางเลือกอื่นในชีวิต เช่น การศึกษาต่อ การทำงานในองค์กรอื่น จึงทำให้เกิดการขาดช่วงและความต่อเนื่องในการประสานงานของกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชน

7. ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

กลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสา เป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มั่นคง สามารถบริหารจัดการทุนที่มีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้ เนื่องจากภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง สมาชิกมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน แกนนำกลุ่มสามารถประสาน เชื่อมโยงประสบการณ์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายผู้สมาชิกชุมชน ดังนั้นกลุ่มศูนย์สาธิตการเกษตรร้านค้าชุมชนท่าเสาจึงสามารถที่จะเป็นฐานและกลุ่มนำร่องในการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในพื้นที่ตำบลท่าเสาได้ในอนาคต

การเกิดตลาดนัดจำนวนมากในพื้นที่ตำบลท่าเสาเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ควรนำมาพิจารณาด้านดังกล่าวเป็นการนำสินค้าจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนโดยพ่อค้าต่างถิ่น เนื่องจากถนนและการคมนาคมที่สะดวกจึงทำให้การเดินทางเป็นไปอย่างรวดเร็ว พ่อค้านำสินค้าต่างๆ มาขายในตลาดนัดสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง ทำให้เงินชุมชนไหลออกภายนอกชุมชนเป็นจำนวนไม่น้อย (ยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนจากการสำรวจปริมาณการซื้อขายสินค้าในตลาดนัด) คำถามที่ทีมวิจัยให้แกนนำชุมชนท่าเสานำไปคิดและพิจารณาคือ ทำอย่างไรจะสามารถพัฒนาตลาดนัดดังกล่าวให้กลายเป็นตลาดนัดชุมชนเพื่อให้ชุมชนซื้อขายกันเองได้ หรือจะมีแนวทางอย่างไรด้านมาตรการภาษีรายได้ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดเก็บจากพ่อค้าต่างถิ่นในอัตราที่สูงกว่าคนในชุมชน หรือ โดยการกำหนดบริเวณพื้นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า พื้นที่ใด-ในช่วงเวลาใดที่พ่อค้าต่างถิ่นสามารถนำสินค้ามาขายได้ พื้นที่ใด-ในช่วงเวลาใดที่สงวนไว้เฉพาะสำหรับคนในชุมชน หากพิจารณาถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันของชุมชนท่าเสา การเกิดระบบแลกเปลี่ยนชุมชนภายใต้พื้นที่ซึ่งมีตลาดนัดจำนวนมากคงเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา

การสร้างกระแส “ท้องถิ่นนิยม” ให้แก่ชาวบ้านชุมชนท่าเสาจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เป็นอีกคำถามหนึ่งที่ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นร่วมกับแกนนำชุมชน จะมีแนวทางในการลดการพึ่งพาทุนนิยมจากภายนอกชุมชนและหันกลับมาพึ่งพาตนเองด้วยการบริโภคสิ่งที่ชุมชนสามารถผลิตขึ้นเองได้หรือไม่ ถึงแม้ชุมชนท่าเสาจะมีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนซึ่งก่อให้เกิดผลดีแก่ชุมชนทั้งในด้านราคาสินค้าที่ถูกกว่าร้านค้าอื่นๆ การปันผลคืนกำไรสู่สมาชิกและการออมเงินในชุมชนด้วยการระดมหุ้นของร้านค้า อย่างไรก็ตาม ทีมวิจัยพบว่า ร้านค้าชุมชนท่าเสาจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคที่ซื้อจากภายนอกเป็นหลักโดยเป็นสินค้าที่ผลิตโดยโรงงานขนาดใหญ่ และโฆษณาผ่านสื่อต่างๆ เพื่อกระตุ้นและจูงใจความต้องการของผู้ซื้อ โดยเฉพาะสินค้าประเภทฟุ่มเฟือย ไม่เป็นประโยชน์ หรืออาจเป็นโทษต่อผู้บริโภค เช่น เหล้า เบียร์และบุหรี่ เป็นการดึงเงินของชุมชนให้ไหลออกภายนอกและสามารถอุดหนุนแก่ชุมชนได้เพียงเล็กน้อย

นักวิจัยได้ให้ข้อสังเกตในเรื่องนี้แก่แกนนำชุมชน ซึ่งผู้บริหารร้านค้าชุมชนท่าเสาได้รับไว้พิจารณาเพื่อค้นหาแนวทางแก้ไข โดยได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ความเป็นไปได้ที่จะนำสินค้าและผลผลิตของชาวบ้านในชุมชนท่าเสามาจำหน่ายหรือวางขายที่ร้านค้าชุมชนให้มากขึ้น ตลอดจนจะพยายามผลักดันให้ชุมชนเกิดความรู้สึกรักอยากพึ่งตนเองอยากช่วยเหลือกันและกัน ด้วยการกินและใช้สินค้าที่ผลิตขึ้นเองในชุมชน ซึ่งทีมวิจัยพบว่า ในช่วงเดือนกันยายน 2546 ศูนย์สาธิตการเกษตรและร้านค้าชุมชนได้มีสินค้าของชุมชน เช่น พืชผัก ผักกาดคอง ขนม ซึ่งชาวบ้านผลิตเองมาวางจำหน่าย ส่วนกรณีสินค้า เหล้า เบียร์และบุหรี่นั้น ทางร้านค้าชุมชนท่าเสาได้จัดทำป้ายคำเตือนแก่ผู้ซื้อว่า “การดื่มเหล้า เบียร์ และการสูบบุหรี่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค”

นอกจากนั้น ผู้บริหารร้านค้าชุมชนจะได้มีการพัฒนาระบบ “เงินเชื่อ” ในการซื้อสินค้าจากร้านค้าชุมชนท่าเสา เพื่อช่วยเหลือสมาชิกชุมชนในกรณีที่ยากลำบาก ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการให้สวัสดิการแก่ชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง นอกเหนือจากการจัดสวัสดิการให้แก่ชุมชนโดยใช้เงินกำไรที่ได้จากการดำเนินงานของร้านค้าชุมชนท่าเสา ทั้งนี้รูปแบบของการให้เงินเชื่ออาจเป็นการจดลงบัญชี หักจากบัญชี หรืออาจใช้ระบบคูปอง โดยแกนนำจะปรึกษาคำขอสรุปร่วมกันในระยะต่อไป

ทีมวิจัยมีความเห็นว่า การวิจัยและพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนซึ่งจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวางแผนการผลิตชุมชน เพื่อนำสินค้าที่ผลิตได้มาแลกเปลี่ยนกันและกันได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น การจัดทำแผนแม่บทชุมชนซึ่งมีตัวอย่างของชุมชนที่ได้ดำเนินการแล้วในหลายพื้นที่ ทำให้ชุมชนรับทราบข้อมูลรายรับ-รายจ่าย มีสินค้าอะไรที่ชุมชนต้องนำเข้า สินค้าอะไรที่ผลิตได้เองและใช้กันเองได้ หากฐานข้อมูลชัดเจนจะสามารถวิเคราะห์อุปสงค์และอุปทานทั้งในส่วนในพื้นที่ระดับหมู่บ้าน ไปจนถึงพื้นที่เครือข่ายระดับใหญ่ขึ้นไป ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะสามารถเป็นกลไกสำคัญที่จะจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้ ดังนั้น ข้อมูลที่จะได้รับจากโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในหัวข้อ “การศึกษารูปแบบและแนวทางในการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลท่าเสา” จึงเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการวางแผนพัฒนาระบบแลกเปลี่ยนชุมชนในระยะต่อไป

ระบบแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้นั้นมีหลายมิติ และเกิดขึ้นได้หลายแนวทาง แต่ประเด็นสำคัญที่ชุมชนต้องคำนึงคือปรัชญาและฐานคิดของการจัดระบบแลกเปลี่ยนชุมชน ซึ่งต้องชัดเจน ตลอดจนกระบวนการทำงานร่วมกันในชุมชนจะต้องเสริมและเอื้อให้เกิดกลไกในการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือ การให้ท้องถิ่นสามารถจัดการตนเองได้ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับโลก รู้เท่าทัน “กิเลส” ทั้งของตนเองและผู้อื่น อันนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ใหม่เชิงบวกในชุมชน ดังนั้น การทำงานดังกล่าวจึงเป็นการทำงานด้านความคิด คู่ขนานกับการทำงานด้านเทคนิค การแลกเปลี่ยน

ชุมชนคงมิได้หมายถึงการแลกเปลี่ยนเฉพาะสินค้าหรือบริการเท่านั้น แต่เป็นการแลกเปลี่ยน “ความรู้ ความรัก และปัญญา” ระหว่างผู้คนในชุมชนด้วย

บทเรียนของชุมชนท่าเสาซึ่งได้สร้างโครงการและกิจกรรมต่างๆ ที่จะนำไปสู่ “ชุมชนเข้มแข็ง” คงเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของชุมชนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำพูดของแกนนำชุมชนท่าเสาที่กล่าวว่า “หัวใจสำคัญคือ คนต้องคิดเป็น ต้องรู้จักตนเอง รู้ว่าความเพียงพอของตนเอง อยู่แค่ไหน ใช้ความเพียงพอของตนเองเป็นหลักเกณฑ์ เพราะฐานมันคงไม่เท่ากันทุกคน ปัญหาโลกแตกก็คือ คนไม่รู้จักตนเอง มันคิดไม่ได้ ทำอย่างไรคนจะพอใจในสิ่งที่มี ถ้าสมมติแล้วอยู่กินกันอย่างสบาย ไม่มีหนี้สิน ทำแค่พอกิน อันนั้นคือ เศรษฐกิจพอเพียงแน่นอน”

รายงานกรณีศึกษา
กลุ่มบ้านเป็ดใน
หมู่ 2 ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยและพัฒนา
ระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

เสนอต่อ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โดย
นางสาวปัทมา ลาภกุลศรี

กลุ่มบ้านเปรีดใน

1. ที่ตั้ง สภาพทางภูมิศาสตร์และกายภาพ

กลุ่มบ้านเปรีดใน ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ต.ห้วยน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด

1.1 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ : ต.หนองคันทรอง

ทิศใต้ : บ้านอ่าวกูด

ทิศตะวันออก : บ้านเปรีดนอก หมู่ 3 และหมู่ 4

ทิศตะวันตก : ป่าสงวนแห่งชาติชายเลนท่าตะเภา-น้ำเชี่ยว

1.2 ภูมิประเทศ เป็นที่ดอนสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 200 เมตร พื้นที่ส่วนบนเป็นดินปนทรายเหมาะสำหรับปลูกพืชไร่ ทำสวน พื้นที่ส่วนล่างเป็นดินโคลนเหมาะสำหรับทำนา กุ้ง ประชากรส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันออก มีการทำสวนยางและสวนผลไม้ ส่วนทางทิศตะวันตกมีการทำนากุ้งและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

1.3 ภูมิอากาศ เป็นพื้นที่มรสุมเขตร้อน มีฝนตกเกือบตลอดปี แบ่งได้เป็น 2 ฤดู คือฤดูร้อน ช่วงเดือน มกราคม – เมษายน และฤดูฝน ช่วงเดือนพฤษภาคม – ธันวาคม

2. สภาพเศรษฐกิจ สังคมของชุมชน

จำนวนประชากรบ้านเปรีดในมีประชากรทั้งหมด 127 ครอบครัว จำนวน 629 คน เพศชาย 299 คนและเพศหญิง 330 คน ส่วนใหญ่เป็นประชากรช่วงอายุ 15-40 ปี ส่วนใหญ่มีรายได้หลักจากการทำสวนผลไม้ ช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายนจะเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตอาชีพรองคือทำสวนยางพารา ทำนากุ้งและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ นอกจากนั้นก็มีอาชีพรับจ้าง และค้าขาย

2.1 การคมนาคม

ใช้ถนนสุขุมวิท ผ่านตัวเมืองตราดไปทาง อ.แหลมงอบ 3 กม. แยกซ้ายเข้า ถ.แหลมศอก 9 กม. ขวามือมีปั๊มน้ำมันและสำนักสงฆ์เทพประทาน เลี้ยวขวาผ่าน ม.เปรีดนอก 2 กม. บ้านเปรีดในไม่มีรถประจำทางเข้าหมู่บ้าน แต่มีรถสองแถวจากตลาดผ่านปากทางไปสิ้นสุดที่แหลมศอก ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่จึงมีพาหนะใช้กันเกือบทุกบ้าน

ในหมู่บ้าน มีร้านค้าเอกชนขายสินค้าอุปโภคบริโภค และของที่ชาวบ้านนำมาขาย 6 ร้าน และมีสหกรณ์ร้านค้าตั้งอยู่ที่ศูนย์สาธิตกองทุนอเนกประสงค์ 1 ร้าน

สาธารณสุขปอภ มีประปาหมู่บ้าน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2543 อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีไฟฟ้าใช้กันเกือบทุกบ้าน ยกเว้นบ้านที่อยู่บริเวณด้านล่างของชุมชน โดยอยู่ในความ

ดูแลของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค มีโทรศัพท์สาธารณะ และบางบ้านมีโทรศัพท์บ้าน ส่วนใหญ่มีโทรศัพท์เคลื่อนที่ใช้ ส่วนสถานีอนามัยจะตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านห้วยน้ำขาว แต่ในหมู่บ้านก็จะมีหมอฟันบ้าน

ในหมู่บ้าน มีโรงเรียนบ้านเปรี๊ดโน้ ทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ส่งให้ลูกหลานเรียนที่โรงเรียนในหมู่บ้าน

ปัญหาของชุมชนที่ผ่านมา เป็นเรื่องของราคาผลผลิตตกต่ำ เช่นราคาผลไม้ซึ่งในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวมีผลผลิตจำนวนมากทำให้ผลผลิตตกต่ำ และปัญหาภาระหนี้สิน โดยเฉพาะผู้ที่ทำนาकु้แบบพัฒนา

3. กลุ่มและองค์กรชุมชน

1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเปรี๊ดโน้ เพื่อส่งเสริมอาชีพ ทำน้ำมันเหลืองสมุนไพร ข้าวเกรียบและใบชาสมุนไพร ปลูกสามรส

2. ศูนย์สาธิตอเนกประสงค์กองทุนอเนกประสงค์บ้านเปรี๊ดโน้ เพื่อซื้อสินค้าราคาถูกและยุติธรรม มีกิจกรรมร่วมกัน ต่อรองสินค้ากับนายทุน โดยมีรูปแบบคล้ายสหกรณ์ คือซื้อ-ขายหุ้น รับสมัครสมาชิก มีคณะกรรมการบริหาร แต่ผู้ขายสินค้ามาทำงานโดยสมัครใจ ไม่ได้รับค่าจ้าง

3. กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จากแนวคิดของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เพื่อส่งเสริมการออม และช่วยเหลือสมาชิกโดยการให้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ

4. กองทุนหมู่บ้าน โดยมีการจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬา 2 ครั้ง มีการจัดจำหน่ายสินค้าอาหารโดยใช้เงินกองทุนจากกลุ่มต่างๆ มาลงทุน ผลกำไรที่ได้จะสมทบเป็นกองทุนหมู่บ้านเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหมู่บ้าน

5. กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดโน้ ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านเป็นสมาชิกโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ แบ่งกลุ่มย่อยเป็น 6 กลุ่มเพื่อเฝ้าระวังและดูแลรักษาป่าชายเลน ได้รับทุนจากชาวบ้านร่วมสมทบทุน กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ธนาคารออมสิน งบสิ่งแวดล้อมของอบต. รายได้จาก Home Stay ฯลฯ

3.1 จุดแข็งของกลุ่ม

จากการรวมกลุ่มและองค์กรชุมชนจะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านเปรี๊ดโน้มีจุดแข็งคือมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น เนื่องจากมีความสัมพันธ์กันเป็นเครือญาติ มีความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งเกิดจากความสามัคคีของชุมชนเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายภายในตำบล โดยในอนาคตจะมีโครงการเกษตรท่องเที่ยวร่วมกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลห้วยน้ำขาว

3.2 จุดอ่อนของกลุ่ม

ชุมชนในหมู่บ้านเปรีดในไม่ค่อยมีการรวมกลุ่มกันเพื่อซื้อขายผลผลิต ทำให้ไม่มีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ราคาผลผลิตตกต่ำ และชุมชนยังต้องซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ข้าวสาร ผัก น้ำปลา สบู่ น้ำยาล้างจาน เป็นต้น จากภายนอก

4. ประสบการณ์ด้านการแลกเปลี่ยน

ในอดีตมีการทำนาข้าวไร่ เป็นการผลิตเพื่อบริโภค มีทรัพยากรในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ในการทำการผลิตมีการ “เอาแรง” ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในอดีตเป็นการซื้อเครื่องนุ่งห่ม ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน เช่น แม่บ้านต้องช่วยพ่อบ้านทำงาน จะมีแม่ของหมู่บ้านช่วยเลี้ยงลูก หรือฝากกันเลี้ยง มีการแบ่งปันกันโดยไม่ต้องซื้อขาย เมื่อมีงานทำบุญก็นำอาหารมาร่วมกันเพื่อทำบุญ การผลิตไม่หลากหลายเหมือนในปัจจุบัน มีการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้านบ้าง เช่น แลกข้าวกับกะปิจากบ้านอ่าวคูด แลกปลาทุกกับข้าว แต่ปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรเสื่อมโทรมสาเหตุจากการทำนาถ้ำแบบพัฒนาทำให้ปลูกข้าวไม่ได้ เริ่มมีการปลูกผลไม้ ขางพารา เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แต่การแลกเปลี่ยนได้เปลี่ยนไปเป็นการใช้เงินเป็นสื่อกลาง นำผลผลิตไปขายในเมือง แล้วซื้อสินค้ามาบริโภค

5. รายงานการปฏิบัติงานภาคสนาม

นักวิจัยภาคสนามและทีมงานได้จัดให้มีการประชุมกลุ่มเพื่อทำความเข้าใจเรื่องระบบแลกเปลี่ยนชุมชนขึ้นเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2546 ณ ศูนย์สาธิตอเนกประสงค์ กองทุนหมู่บ้านบ้านเปรีดใน ซึ่งในครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 30 คน มาจาก 5 หมู่บ้านในตำบลห้วยน้ำขาว โดยกิจกรรมประกอบด้วย

1. ดร.ชัยยงค์ ประดิษฐ์ศิลป์ บรรยายระบบแลกเปลี่ยนชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียง
2. ทำกิจกรรมกลุ่ม สำรวจความต้องการซื้อและขายสิ่งของแต่ละกลุ่ม
3. เปิด VCD ระบบแลกเปลี่ยนชุมชน
4. ทำกิจกรรมกลุ่ม เล่นเกมส์อุปถัมภ์
5. สรุปผลที่ได้จากการทำกิจกรรมกลุ่ม

6. บทเรียนที่ได้รับจากกิจกรรม

6.1 การสำรวจความต้องการซื้อและขายสิ่งของแต่ละกลุ่มพบว่าส่วนใหญ่มีความต้องการซื้อของใช้ซึ่งผลิตไม่ได้ในชุมชนคล้ายคลึงกัน เช่น อุปกรณ์ทำการเกษตร และมีความต้องการขายสิ่งของคล้ายคลึงกัน เช่น ปลา ปู เงาะ ทุเรียน และต้องการขายผลผลิตให้ได้ราคาดี

6.2 จากการเล่นเกมสัจปุณโรบแรก กลุ่มได้ข้อสรุปดังนี้

- ไม่นิยมจ้างแรงงานภายในชุมชน
- คนข้างนอกได้กำไรมากกว่า

- ระบบซื้อขาย ทำให้ร้านค้าได้เปรียบ
- ชาวบ้านไม่ค่อยอุดหนุนสินค้าในชุมชน
- มีผลผลิต ต้องลงทุนสูง แต่ไม่มีตลาดรองรับ

6.3 จากการเล่นเกมสคู|องรอบสอง กลุ่มได้ข้อสรุปดังนี้

- เงินไหลออกจากหมู่บ้านน้อยลง
- การขายโดยฝากร้านค้า ทำให้ขายได้ยาก ถ้าขายเองโดยตรงจะขายได้ง่ายขึ้น

6.4 ชุมชนมีการใช้จ่ายทำให้เงินไหลออกนอกหมู่บ้านเพื่อซื้อของต่างๆ คือ ข้าวสาร ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ปลาเหี่ยวล่อกุ้ง ปู น้ำมัน ค่าขนมบุตร เหล้าสาโท และชุมชนมีรายได้จากการขายผลไม้ การทำการประมง ยางพารา ค่าขาย รับจ้าง และทำสินค้าแปรรูป ถ้าไม่ต้องการให้มีเงินไหลออกมากต้อง ประหยัด ใช้จ่ายชีวภาพซึ่งผลิตได้ในชุมชน ปลูกผักกินเอง ปลูกกล้วย และบริโภคสัตว์น้ำที่จับได้เอง

จากการทำกิจกรรมกลุ่ม มีชาวบ้านจาก 5 หมู่บ้านใน ต.ห้วยน้ำขาวเข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมบางส่วนเห็นว่าถ้าสามารถทำระบบการแลกเปลี่ยนชุมชนได้จะดีมาก แต่ทำได้ยาก เพราะปัจจุบันใช้จ่ายด้วยเงิน ความต้องการสินค้าไม่ตรงกันทำให้แลกเปลี่ยนกันสินค้านั้นระหว่างกัน ทำได้ยาก ต้องมีการแบ่งเขตพื้นที่เพื่อไม่ให้ทั้งหมู่บ้านมีอาชีพเหมือนกัน เพื่อให้ได้ผลผลิตที่แตกต่างกัน

7. ปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดในการเกิดการแลกเปลี่ยนภายในชุมชน

7.1 ประชาชนบางส่วนเห็นว่าในชุมชนไม่มีความหลากหลายในการผลิตมากพอ เช่น ทำสวนผลไม้เหมือนกัน ทำประมงเหมือนกัน ดังนั้นความต้องการสินค้าจากภายนอกและความสามารถในการผลิตจึงคล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนได้ยาก

7.2 ระบบเงินตราเข้ามามีบทบาทมากในชีวิตประจำวัน เนื่องจากชุมชนต้องซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากภายนอก เช่น ข้าวสาร เครื่องใช้ไฟฟ้า ซึ่งต้องใช้เงิน

7.3 เจตจำนงของผู้นำชุมชน ซึ่งให้ความสนใจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น ทำเกษตรอินทรีย์ จึงทำให้ไม่มีแรงกระตุ้นและภูมิใจชุมชน

8. กิจกรรมในอนาคต

8.1 นักวิจัยลงทำงานเพื่อสร้างความเข้าใจในระบบแลกเปลี่ยนชุมชนกับผู้นำและประชาชนในชุมชนมากขึ้น

-
- 8.2 ติดตามชุมชนเพื่อหาจังหวะเวลาในการสร้างระบบแลกเปลี่ยนชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจโดยนักวิจัยภาคสนาม และนักวิจัยจากส่วนกลาง
- 8.3 ดำเนินการปฏิบัติระบบแลกเปลี่ยนชุมชน โดยมีการติดตามผลโดยนักวิจัยภาคสนาม

เอกสารแนบ